

TARTU ÜLIKOOL
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Riigiteaduste instituut

Bakalaureusetöö

Margus Gering

**VENEMAA KAASMAALASTE POLIITIKA MÕJU ULATUSE
HINDAMINE BRUBAKERI KOLMIKNEKSUSE TEOORIA
PÕHJAL: NARVA NÄIDE**

Juhendaja: Kristjan Kaldur (MA)

TARTU 2012

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

Margus Gering

SISUKORD

SISSEJUHATUS	5
I TEOREETILINE OSA	7
1.1 Rahvusvähemused kui potentsiaalne siseriiklik julgeolekuoht?.....	7
2.1 Teoreetilised lähtealused.....	15
2.2 Rogers Brubakeri „kolmikneksuse mudel”.....	17
2.2.1 Kolmikneksuse osised.....	18
3.1 Venemaa kaasmaalaste poliitika	20
3.2 Vene organisatsioonid Eestis: taust ja mõjutegevus.....	26
3.3 Vene organisatsioonide analüüs.....	28
3.3.1 Fond „Vene Maailm”.....	30
3.3.2 „Õine vahtkond“ seos ühendusega „Natsismita Maailm“.....	32
II EMPIIRILINE OSA	36
4.1 Uurimismeetodid.....	36
4.1.1 Kvantitatiivne uurimismeetod.....	36
4.1.2 Kvalitatiivne uurimismeetod.....	37
4.2 Ülevaade sihtrühmast.....	38
4.3 Küsitluse analüüsi tulemused.....	39
4.3.1 Eesti ühiskond ja poliitika.....	40
4.3.2 Eesti-Vene suhted ning Venemaa nõndanimetatud kaasmaalaste poliitika.....	41
4.4 Süvaintervjuude tulemused.....	50
4.4.1 Kes on Venemaa kaasmaalaste poliitika sihtrühm?.....	50
4.4.2 Milline on Venemaa kaasmaalaste poliitika võimalik mõju?.....	51
4.4.3 Milline ja kui suur on kaasmaalaste poliitika sihtrühma vastuvõtlikkus?.....	53
4.4.4 Venemaa kaasmaalaste poliitika: teadlikkus ja olulisus.....	55
4.4.5 Milline on kaasmaalaste poliitika seotus kohalike vene organisatsioonidega?.....	56
4.4.6 Eesti ja Venemaa mõjutegevuse tõhusus.....	58
4.4.7 Milline on Venemaa kaasmaalaste poliitika roll Eesti ühiskonnas?.....	60
4.5 Süntees ja peamised järeldused.....	61

KOKKUVÕTE	64
LISA 1. Küsimustik.....	67
LISA 2. Süvaintervjuu küsimused.....	71
Kasutatud kirjandus.....	74
Summary.....	78

Sissejuhatus

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks on välja selgitada Venemaa Föderatsiooni kaasmaalaste poliitika ning kohalike vene organisatsioonide mõju kandepind Narva linna elanike seas. Narva on valitud uurimustöö objektiks, kuna tegemist on Eesti linnade seas protsentuaalselt ühte suuremat muukeelset kogukonda sisaldava asulaga. Küsimuse olulisus tuleneb Eesti ühiskonnas levinud nõ „viienda kolonni” problemaatikast, mis ühiskonnas leviva stereotüübi kohaselt iseloomustab teatud inimrühma, kes on tugevalt Venemaa Föderatsiooni mõjusfääris ning kes on ohuks ka riigi julgeolekule. Tulenevalt sellest on töö eesmärgiks välja uurida, kuivõrd see hüpoteetiline „viies kolonn” on mõjutatud Venemaa ja vene organisatsioonide tegevusest ning kas ja mis määral võib see ohuks olla Eesti rahvuslikule julgeolekule. Eesti kontekstis on „viies kolonn” pigem teoreetiline kontseptsioon, kuna puuduvad reaalsed näited selle eksistentsist. Antud uurimustööd ja selle tulemusi võib pidada originaalseks, kuna kombineerib varasemate teoreetiliste tööde tulemusi empiiriliste uuringutega vene organisatsioonide mõjutegevusest Eestis, mida sellisel kujul seni tehtud ei ole.

Bakalaureusetöö üheks eesmärgiks on esmalt välja selgitada Venemaa Föderatsiooni kaasmaalaste poliitika ning vene organisatsioonide olemus Eesti ühiskonnas. Bakalaureusetöö raames käsitleb töö autor Venemaa kaasmaalaste poliitikat ning vene organisatsioonide tegevust kui nähtusi, mis hüpoteetiliselt omavad ohtlikku mõjujõudu Eesti rahvuslikule julgeolekule. Selline väide tuleneb Venemaa mõjutegevuse varjatud tegevusest, mille kohaselt soovib Venemaa hoida endisi Nõukogude Liidu riike oma mõjusfääris. Seega keskendub töö Venemaa kaasmaalaste poliitika ning seda ideoloogiat kandvate organisatsioonide eesmärkide kandepinna, mõjuulatuse ja tulemuslikkuse välja selgitamisele Narva elanikkonna hulgas. Teisisõnu võetakse töös uurimise alla küsimus, kas Venemaa kaasmaalaste poliitika ning seda poliitikat edendavate organisatsioonide tegevus on olnud tõhus ja kandunud teatud ringkondadesse edasi positiivse meelestatuse näol, või on nende tegevus olnud ebaefektiivne või hoopistükkis läbikukkunud (st nendesuunaline meelestatus sihtrühma seas on negatiivne või on teadlikkus jäänud madalaks).

Töö koosneb kahest peamisest osast. Töö esimeses ehk teoreetilises osas uurin hüpoteetilise „viie kolonni” tekkepõhjuseid ning selle võimalikkust tänases Eestis.

Selles osas keskendun lisaks ka Venemaa kaasmaalaste poliitika võrdlevale analüüsile, kus kirjeldan selle poliitika otseste ehk deklareeritud eesmärkide olemust, ning tuginedes nii erialakirjanduse kui ka Kaitsepolitseiameti kui antud teemavaldkonnaga enim kokkupuutuva julgeolekustruktuuri nägemusele, analüüsin taolise poliitika varjatud külgi. Seejärel keskendun töö esimeses pooles erinevate vene organisatsioonide analüüsile. Töö teises ehk empiirilises osas analüüsin Narva linna elanike suhtumist Venemaa kaasmaalaste poliitikasse. Analüüsis on rakendatud ja kombineeritud kvantitatiivne ning kvalitatiivne uurimismeetod - kvantitatiivne uuring kätkeb endas internetipõhist küsitlust Narva linna elanike hulgas, ning lisamaks tööle täiendava analüütilise mõõtme, viisin läbi ka süvaintervjuud antud valdkonna ekspertide seas. Intervjuude eesmärgiks oli toimida küsitluse tulemusel saadud informatsiooni valideerijana. Kogu töö on paigutatud Rogers Brubakeri poolt väljatöötatud „kolmikneksuse” mudelisse, millel peatun töö teoreetilises osas.

Töö tulemusena võib jõuda kahe peamise järelduseni. Esiteks sekundaarallikate (teoreetilise osa) ja empiirilise osa analüüsist ei ilmne, nagu oleks vene rahvusvähemus väga tugevalt mõjutatud Venemaa kaasmaalaste poliitikast. Tulenevalt sellest puudub ka alus väitmiseks, et vene rahvusvähemus omab siseriikliku julgeolekuohtu. Teiseks saab öelda, et erinevate kodakondsusstaatuste lõikes on Venemaa mõjutegevusele enim vastuvõtlikumad Venemaa Föderatsiooni kodanikud ning määratlemata kodakondsusega isikud. Samas tuleb siinkohal silmas pidada, et side välise kodumaaga ehk Venemaaga ei oma poliitilist varjundit, vaid on pigem rajatud rahvuslikule identiteedile ja kultuurilisel ühtekuuluvusele Venemaaga.

I Teoretiline osa

1.1. Rahvusvähemused kui potentsiaalne siseriiklik julgeolekuoht?

Iga kaasaegse ja multikultuurse riigi juurde kuulub ühiskonnas üsna sageli lahkkelisid tekitava vähemusrahvuste teema ning selle haldamine. Läbi aegade on tänase Eesti Vabariigi pinnal elanud palju erinevaid kultuure ja rahvusi, ning ka praegune taasiseseisvunud Eesti on etniliselt mitmekeelne ja –kultuurne ühiskond, kus lisaks etnilistele eestlastele elab üle saja erineva rahvuse esindaja. Aastatega on Eesti riigis väljakujunenud seadused, kultuurilised ja halduspoliitilised traditsioonid - ehk etnopolitiiline režiim - konsolideerunud, kuid siiski Eestis elab hulk inimesi, kellel on soov ning keda on vaja integreerida Eesti ühiskonda. Integreerumine eeldab omakorda nende samade väljakujunenud seaduste ning kultuuriliste traditsioonide omaksvõttu, mis on aga keeruline, seda nii seetõttu, et integratsioon on pikaajaline protsess, kui ka seetõttu, et lõimumine nõuab kõikide osapoolte ühiseid pingutusi.

Ajalugu on pärandanud Eesti ühiskonnale olulise ja valuliku kogemuse Nõukogude Liitu kuulumise näol, mille tagajärjel on võrreldes II Maailmasõja eelse olukorraga Eesti ühiskonda tekkinud palju uusi rahvusgrupe. On tekkinud mitmekultuurilisus, mille puhul eeldatakse, lähtudes demokraatia põhiprintsiipidest, et kõigile tuleb luua võrdsed võimalused oma heaolu tagamiseks ja oma kultuurilise omapära säilitamiseks. Integratsioonipoliitika üheks mõtteks on ühiskonna ühishuvide teadvustamine ja kindlustamine. Tänapäeval, kui integratsioon on meie jaoks üsna oluline teema, seoses ka multikultuurse ühiskonna ehitamise probleemidega Euroopas, võime rääkida mitmetest integratsiooniprotsessidest, mis on toimunud ja mis on toimumas.

Eestis elab üsna suur hulk mitte-eestlasi¹, kes pole ise suutnud või tahtnud integreeruda ühiskonda. Hindamaks seda, missugune täpselt on lõimunud/lõimumata isikute osakaal ühiskonnas, kasutatakse „lõimumisindeksit“, mis on väljatöötatud „Integratsiooni monitooring“ (2012: 195) raames. Nimetatud indeks põhineb 7 erineval

¹ Kasutan lihtsuse mõttes siinkohal ja edaspidi läbivalt mõistet „mitte-eestlased“ tähistamaks peamiselt nõukogude või vene rahvuslikku identiteeti omavaid Eesti elanikke. Tuleb silmas pidades, et taoline kategoriseerimine ei tähenda seda, nagu ei võiks paljud neist ennast määratleda *eestlastena*.

tunnusel, mis mõeldavad inimese suhet Eesti riigiga. Monitooringu põhjal selgus, et aastal 2012 on Eestis 13.2% mitte-estlastest lõimumata² ja 25.5% nõrgalt lõimunud. Lisaks sellele selgus uuringus, et näiteks ükski lõimumata kategooriasse paigutunutest ei pidanud end Eesti rahva hulka kuuluvaks. Samuti ei tundnud ükski vastajatest usaldust Eesti riigi vastu ja viimase viieteistkümne aasta jooksul toimunud muutused Eesti Vabariigis kurvastasid kõiki mitte integreerunud vastajaid (*ibid*).

Need tulemused näitavad selgelt, et Eesti ühiskonnas on jätkuvalt vajadus integratsiooni järele. Ometi on ühiskond tihti kiirustanud integratsiooniprotsessile negatiivse hinnangu andmisega. Põhjusi saab olla mitmeid, kuid võib oletada, et ühiskond pole ise suutnud mitte-estlasi vastu võtta sellistena nagu nad on. Paraku on aga integratsiooni oletusliku ebaõnnestumise, mitte-estlaste tahtmatuse või muude põhjuste tõttu üsna ulatuslikult levima hakanud mõiste „viies kolonn“. Tuginedes massimeedias ilmunud artiklitele on mõiste „viies kolonn“ Eestis läinud kõnekeelde, kuid sellega pole kaasnenud ühiskonnas väga sisulist arutelu ning mõiste defineerimist. Võib oletada, et „viienda kolonni“ ja väga sageli selle juurde kuuluv Venemaa Föderatsiooni nõndanimetatud kaasmaalaste poliitika temaatika on poliitikutele ebamugav ning seetõttu on selle küsimuse avalik arutamine praktiliselt olematu.

„Viienda kolonni“ küsimus vajab tõsist arutelu ja selgusele jõudmist, sest nagu kirjutab Jüri Toomepuu ajakirjas „Kultuur ja Elu“ (Toomepuu 2006), asub ainuke tõsiseltvõetav oht Eesti Vabariigi julgeolekule Eesti riigi piirides. Toomepuu viitab siinkohal selgelt „viienda kolonnile“, mille tähendus pärineb Hispaania kodusõja ajast, mil kindral Franco vägedega ühines revolutsiooni toetav nn „viies kolonn“, kes aitas riiki kukutada seestpoolt. Toomepuu väited on võib-olla liiga ekstremistlikud ja subjektiivsed, kuid objektiivsuse huvides vajavad need kindlasti äramainimist. Ka Rogers Brubaker (2005: 2) on kirjutanud, et diasporaa võib olla oma nõ välise kodumaa poolt käsitletud kui kogukond, mis on nn kodumaa jaoks (endiselt) väga vajalik. See tähendab, et hoolimata oma paiknemisest "teise" riigi territooriumil, võivad vähemusrahvused olla endiselt pidevas vastastikususes suhtes oma välise kodumaa ja selle poliitikaga. Poliitikaga, mis võib suunata ning mõjutada diasporaad toetama näiteks ka terroristlike või natsionalistlike liikumisi ja organisatsioone. Loomulikult ei saa

² Siinkohal tuleb märkida, et võrreldes 2008. aasta tulemustega on lõimumata inimeste osakaal tõusnud 5.7% (Integratsiooni monitooring 2012: 195).

Brubakeri väidet võtta kui absoluuti, kuna ükski ühiskond ja selle ajalooline taust pole identne ning palju sõltub ka ajaloolistest iseärasustest³, mis omakorda tähendab seda, et diasporaa võib olla ka positiivne nähtus. Kui kanda see nähtus üle Eestile, siis saame vaid oletada, et Venemaa kaasmaalaste poliitikal on potentsiaali omada ohtu Eesti julgeolekule, ning see oht sõltub suuresti mitte-eestlaste aktiivsusest Eesti ühiskonnas ning lojaalsusest Eesti riigile või halvemal juhul Venemaa Föderatsioonile.

Oluline on märkida, et Eesti ühiskonnas käibel olev mõiste "kaasmaalane" ei kattu mõistega "Venemaa kodanik". Peale selle omab seesama mõiste veelgi vähem ühiseid jooni Venemaa kaasmaalaste poliitika raames ametlikult kasutatud mõistega "kaasmaalane" (*соотечественник*). Eestis avalikult käibel olev fraas "viies kolonn" on võib olla tingitud Venemaa välispoliitika mõjutegevusest. Antud mõistele on proovitud anda selgitust ka Kaitsepolitsei 2008. aastaraamatus⁴ (KAPO 2009: 24):

"Kui uurida kõnealuse mõiste sisu, siis selgub, et [sellise] eufemismiga sildistatakse nn "viieandat kolonni" ehk teisisõnu: nii kirjeldatakse suurriiklikust ideoloogiast mõjutatud lihtsameelseid inimesi, kes saamata aru oma tegevuse täpsest tähendusest, lasevad ennast ära kasutada ja olla sisuliselt manipuleeritavad objektid, mitte maailma adekvaatselt tunnetavad isiksused".

Võib väita, et üheks suurimaks julgeolekuohuks igale riigile on ühiskonna sisemine lõhenemine kas poliitilisel, rahvuslikul või usulisel pinnal. Lõhe ühiskonnas muudab riigi oluliselt haavatavamaks ka väljastpoolt (KAPO 2009: 26). Kuid lisaksin siia kindlasti ka sisejulgeoleku mõõtme. Kui eeldada, et Eesti kohalikud vene organisatsioonid on mõjutatud Venemaa kaasmaalaste poliitikast ehk laiemalt võttes Venemaast, siis võõrideoloogiast- ja propagandast mõjutatud isikute tegutsemisest ühiskonnas piisab, et toime panna äärmuslikke ja riigivastaseid aktsioone. Eesti julgeolekuasutuse nägemuse kohaselt võib nende aktsioonide ilminguteks pidada eesmärki, mis sisaldab riigi ja režiimi kukutamist või mis puudutab segregatsiooni. Riigi kukutamine on sisuliselt suveräänsuse kaotamine, mis selle töö kontekstis tähendab

³ Näiteks Eesti puhul tuleb kindlasti arvestada kuulumist Nõukogude Liitu.

⁴ Siinkohal soovib autor täpsustada, et Kaitsepolitsei aastaraamatuid ei ole antud töös käsitletud kui akadeemilist erialakirjandust, vaid võetud töös kasutusele ühe täiendava arvamusallikana. Seda just seetõttu, et KAPO näol on tegemist riikliku institutsiooniga ning seal väljatoodud info kajastab teatud määral ka riigi enda seisukohti.

mõne välisriigi või agressiivse huvirühma varjatud katseid ohustada riigi suveräänsust. Laiemale avalikkusele suunatud välisriigi mõjutegevuse puhul on tegemist ründega riigi suveräänsuse vastu (KAPO 2011: 9).

Otsesest ohust riigi suveräänsusele pole taasiseseisvunud Eestis kuigi palju räägitud. Kindlasti on nn salajastel institutsioonidel (Kaitsepolitsei, Teabeamet) selle kohta rohkem teavet kui avalikkusel. Üks näiteid pärineb 1991. aasta suvest, kui Narva Linnavolikogu juht Valdimir Tšuiкин keeldus korduvalt koostööst Eesti valitsusega ja deklareeris Narva eraldumist (Vahtre 2011: 138), ning teine illustreeriv näide võib olla Pronksiöö järel toimunud Vene duumasaadikute nõudmine Eesti valitsuse tagasiastumiseks (Vetik 2007a).

Ükski avalikult kätte saadav allikas ei anna alust väita, et enamus või isegi väike vähemus Eestis elavaid mitte-eestlasi on otseselt vaenulikud Eesti Vabariigi või etniliste eestlaste vastu, isegi juhul, kui neid võib pidada Eesti ühiskonnaga täielikult lõimumata isikuteks⁵. Silmas tuleb pidada, et paljud neist on kuritegeliku kommunistliku režiimi all samuti kannatanud samal moel nagu eestlasedki või teised Nõukogude Liitu kuulunud rahvusrühmad (Toomepuu 2006). Kuid on küllaldaselt põhjust arvata, et mitte kõik mitte-eestlased pole lojaalsed Eesti Vabariigile. Seda võib väita põhjusel, et lõimumata või nõrgalt lõimunud mitte-eestlaste sotsiaalne kuuluvus ja meediatarbimine erineb eestlaste omast, ning tulenevalt sellest on mitte-eestlased sotsiaalse kriisi olukorras lihtsamini manipuleeritavamad tänu Eesti riigi suhtes vaenuliku propaganda levikule (Integratsiooni monitooring 2011). Teisisõnu on Eesti kohta leviv negatiivne propaganda suunatud eelkõige "lihtsameelsetele inimestele" (nn „viies kolonn“), kes saamata aru oma tegude täpsest tähendusest ja selle tagajärgedest alluvad manipulatsioonidele (KAPO 2009: 24).

Samas tuleb märkida, et puuduvad akadeemilised ja kättesaadavad uuringud ning viited võimaliku „viienda kolonni“ arvulisele koosseisule Eestis. Segadust on ka „viienda kolonni“ mõiste defineerimisel Eestis. Kaitsepolitsei aastaraamatutes on tõlgendatud „viienda kolonnina“ neid, kes teadlikult või teadmata alluvad Venemaa kaasmaalaste poliitika manipulatsioonile. Lähtudes Jüri Toomepuu käsitlest võib

⁵ Sisejulgeoleku võtmes võib potentsiaalselt kõige suuremaks ohuks pidada neid 20 000 endist punaarmeelest ja 2 000 Nõukogude Liidu julgeoleku töötajat koos järeltulijatega, kes suunati Eestisse lisaks 10 000-le varem siia asunud punaarmee veteranile (Toomepuu 2006).

„viendat kolonni” nimetada teatud mõttes äärmuslikuks liikumiseks. Sellest tulenevalt sõnastan ma mõiste "viies kolonn" käesoleva töö jaoks järgmiselt: „viies kolonn“ on ühiskonnas või riigi struktuurides olev ebateadlik hüpoteetiline riigivastane jõud, mis allub välisriigi või mõne muu osapoole manipulatsioonidele, saamata aru tegelike eesmärkide sisust ja selle tagajärgedest.⁶

Seega tuleb küsida, kas „viienda kolonni“ olemasolu Eestis on ainult ettekujutus, või eksisteerib see ka reaalselt? Ning kui jah, siis missugused on need tegurid, mis võivad sellise sihtrühma teket kujundada ning mõjutada? Ühelt poolt on hinnanud näiteks endine Riigikogu väliskomisjoniliige Sergei Ivanov (2008), et Eesti Vabariik toodab „viendat kolonni“ kõrvalise abita läbi ühiskonnas levinud arusaamade – läbi selle, et määratleb Nõukogude ajal Eestisse asunud okupantidena.

„Kui sulle ajalooõpikus, raadios ja tänaval pidevalt korratakse, et sina, su isa ja vanaisa on okupandid, siis hakkadki end okupandina tundma ja vastavalt käituma.“ (Ivanov 2008)

Ühtlasi võib potentsiaalse „viienda kolonni“ teket võimendada venekeelsete koolide haridusreformiga seotult üleskerkinud teravad konfliktid, sotsiaal-majanduslik ebavõrdsus eestlaste ja mitte-eestlaste vahel jne. Ka võimalik diskrimineerimine (otsene ja kaudne) nt tajutud ebavõrdsuse näol võib viia rahvusvähemuse frustratsioonini, mis omakorda tekitab vastandumist muu ühiskonna suhtes. Need kõik võivad olla üheks ajendiks „viienda kolonni“ tekkel. Selle juurde võib lisada KAPO aastaraamatus (2012: 10) kajastatud Venemaa kaasmaalaste poliitika tegevusi. KAPO hinnangul on näiteks venekeelsed gümnaasiumid langenud vene propaganda, mõjutegevuse ja halvas toonis kõnelemise ohvriks, kuna neid „söödetakse“ vene ühiskonnale ette ja selle tulemusena luuakse Eestist negatiivne kuvand, mille kohaselt diskrimineeritakse siinseid rahvusvähemusi. Sarnase propaganda ilminguna tuleb vaadata 2007. aasta nn „pronksiööd“, kui Pronkssõduri teisaldamisega tulid päevavalgele teravad rahvuslikud erimeelsused. Raivo Vetik (2007b) on kirjeldanud võimalikku stsenaariumi, kuidas „pronksiöö“ tõttu on mitte-eestlased paratamatult asetunud vastanduvasse positsiooni Eesti Vabariigiga või vähemalt Eesti Vabariigi Valitsusega. Vetik leiab, et mitte-eestlaste jaoks kannab Pronkssõdur Teises Maailmasõjas fašismi üle saavutatud võidu tähist. See

⁶ Siinkohal lisan, et „viies kolonn“ on hüpoteetiline mõiste ja antud töö raames ei tähenda „viies kolonn“ automaatselt nt enamuse või vähemuse absoluutset sildistamist.

on oluline osa nende identiteedist, kindlustades mitte-eestlaste positiivset minapilti, mis viimastel aastakümnetel on mitmetel objektiivsetel põhjustel nõrgenenud. Teiseks näeb Vetik, et monumendi teisaldamine ja eriti viis, kuidas valitsus seda tegi, on mitte-eestlaste jaoks alandav ja tulenevalt sellest nad tajuvad end ohvrina, kellele on tehtud ülekohtu ning kelle usaldus valitsuse vastu on kadunud (*ibid*).

Kui tegelik olukord vastab tõepoolest Raivo Vetiku esitatud teesidele, siis võis see endaga kaasa tuua veelgi suuremad erimeelsused ajaloo tõlgendamisel ja rahvusrühmade vastastikuse häirituse suurenemise. Kuid veelgi olulisem on eeldatav naturalisatsioonitempo vähenemine, millest tulenevalt võib arvata, et ka eesti keele oskajate arv mitte-eestlaste seas ei kasva või näiteks domineerib rahulolematuse lõimumispoliitikaga.

Kõik need mainitud tegurid võivad olla otsesed ajendid „viienda kolonni“ tekkeks, mis Rein Ruutsoo (2007) arvates loob ühtlasi soodsa võimaluse ühenduste tekkeks, mis sisuliselt on välisriigis asuvate ema-organisatsioonide käepikendused. Ruutsoo (2007) arvab, et vastavaid ühendusi võib olla arvukalt – nii looduid kui „ülevõetuid“ ehk koloniseeritud.⁷ Sedalaadi ühenduste nähtavaim ja agressiivseim esindaja on „Õine Vahtkond“, mida on antud töös käsitletud põhjalikumalt peatükis 3.3.2.

Eelmainitu põhjal võib öelda, et põhjuseid „viienda kolonni“ tekkeks on mitmeid. Kuid üsna oluline on vaadata probleemi tuleviku perspektiivis, ehk kuidas võib hinnata „viienda kolonni“ ohtu julgeolekule. 1990-tel aastatel läbiviidud sotsioloogilised uuringud viitavad üsna selgelt ühes suunas – Eestis on süvenemas tendents, kus sinne venekeelne elanikkond sulgub järjest rohkem omakeelsesse- ja meelsesse maailma, milles ringlevad hoiakud ning arusaamad pole Eesti riigi ja tema poliitika suhtes mitte alati kõige sõbralikumad (Heidmets 1998: 8). Kindlasti on selle tendentsi põhjused pärit nii seest- kui väljastpoolt Eesti riiki ja ühiskonda. Sellist kallakut soodustab suure tõenäosusega aga ka Venemaa Föderatsiooni välispoliitika doktriin, mille üheks oluliseks komponendiks on Venemaa Föderatsiooni kaasmaalaste poliitika, mille peamiseks tegevuspiirkonnaks on endised NSVLi alad ja Balti riigid (Juhansoo-Lawrence 2011). Ühtlasi on see poliitika, mis töötab vastu Eesti valitsuse püüdlustele

⁷ Ülevõetud ehk koloniseeritud ühendus tähendab seda, et nt Eestis tegutsevad venemeelsed rühmitused on saanud innustust Venemaa suurriiklikust propagandast ning on orienteeritud oma tegevuses Venemaalt saadavale ideoloogilisele ja rahalisele toetusele (Kapo 2008: 26). Seega võib väita, et taolised organisatsioonid on rahaliselt sõltuvad ja tulenevalt sellest omandanud „marioneti“ staatuse.

lõimida siinset kultuuriliselt mitmekesisist ühiskonda ning hoida kõrgel oma riigi mainet (*ibid*). Kõige värskem näide pärineb vene ajalehest „Московские новости“ (*Moskva uudised*), kus Venemaa peaminister Vladimir Putin teatas, et Venemaa asub kõige otsustavamal viisil nõudma Eesti ja Läti võimudelt rahvusvaheliste organisatsioonide soovitude täitmist. Samuti ütleb Putin, et austus oma riigi vastu väljendub ka oma kodanike ehk kaasmaalaste õiguslikus kaitses (Putin 2012). Paraku jääb selline väide ebaselgeks, kuna Putin räägib vene *kodanike* kaitses välisriikides ja hiljem lisab, et „mitte-kodanike häbiväärse staatusega ei saa leppida“. Sellega kutsub Venemaa üles lisaks vene kodanikele ka kodakondsust mitte omavaid inimesi olema Venemaa ühiskonna vaimne liige. Sellist Venemaa kaasmaalaste poliitika maneerid selgitab ka Kärt Juhansoo-Lawrence artikkel ajakirjas *Diplomaatia* (2011), kus ta ütleb:

„Eesti lõimumisprotsessi sekkuv iseloom väljendub juba Venemaa kaasmaalaste poliitika nimes, mis esitab a priori väite, justkui kuuluks teatud osa Eesti elanikkonnast, kes siin kodakondsuse või alalise elamisloa alusel elab, mingil põhjusel rohkem Venemaa kui oma elukohariigi juurde ning nende jaoks oleks vaja spetsiaalset riigipiire ületavat poliitikat.“

Kaasmaalaste poliitika kolm tugisammast (õiguste kaitse, keel ja ajalugu; vt ka ptk 3.2 kaasmaalaste poliitika kontseptuaalsetest alustest) on vaid dekoratiivne kate, mis tegelikult sisaldab endas suuremaid eesmärke. Kaasmaalaste poliitika raames on Eestis olevate organisatsioonide tegevus suunatud sellele, et omavahel vastanduksid Eestis elavad venelased ehk laiemalt mitte-eestlased ja riigivõim (KAPO 2009: 24). Oluline on juhtida tähelepanu sellele, et kaasmaalaste ametlik seisukoht väljendab kõikidele kaasmaalastele toetust, kuid Eesti kogemus KAPO sõnul (*ibid*) näitab seda, et tegelikult orienteerutakse üksikutele Kremlile lojaalsetele kohalike organisatsioonide juhtidele. Seetõttu on ka kogu toetus (sealhulgas rahaline) vaid kitsa ringi käsutada ja jagada.

Vene vähemuse olemasolu fakt iseenesest riikides, mida Venemaa geopoliitika on sajandite jooksul käsitlenud oma huvifäärina, politiseerib tahes-tahtmata kohaliku elanikkonna suhtumist venelastesse (Hallik 1998: 20). Venemaa kaasmaalaste poliitika on hüpoteetiliselt kujundanud Eesti ühiskonda nn „viienda kolonni“, kuna kaasmaalaspoliitika propaganda kõla- ja kandepind on eeldatavasti kõige suurem just

Eestile ebalojaalsete inimeste seas. Tulenevalt sellest on sellise kolmepoolse lõhenemisega Eesti riigi, mitte-eestlaste ja Venemaa vahel loodud uus konflikt. Rahvusvähemuste adapteerumine uues keskkonnas ei saa olla kunagi kiire ja ühemõõtmeline, seda enam, et pikaldast integratsiooni segab kolmas osapool - „väline kodumaa“. Järkjärguline eemaldumine oma päritolumaast ja harjumuslikust kultuurist võib võtta aastaid ning kesta põlvkondi (Hallik: 21). Eesti puhul on tegemist riigiga, kus nii etnokultuuriline distantseerumine kui poliitiline eristumine on märkimisväärne, millele lisanduvad konfliktised suhted Venemaaga (*ibid*).

Kokkuvõtvalt saab niisiis öelda, et tõenäosus Eesti ühiskonnas „viienda kolonni“ eksisteerimiseks on olemas, kuid keegi ei tea täpselt, kus see asub ja kui palju on neid inimesi, kes on mõjutatud Venemaa kaasmaalaste poliitikast.⁸ „Viienda kolonni“ teket võib seostada ajastuga, mil Eesti kuulus NSVL-i. Lisaks pärandas Nõukogude Liidu rahvuspoliitika enamikule uutele ja taasiseseisvunud riikidele potentsiaalse vastuolu vene päritolu elanike rühmadega (Hallik 1998: 20). Tulenevalt sellest võib väita, et taasiseseisvunud Eestis elab hulk inimesi, kes on pärit Nõukogude Liidu liikmesriikidest ja kannavad tänase päevani nimetatud impeeriumi ideoloogiat. Teisest küljest, nagu juba eelnevast nähtub, on üsna reaalne, et Eesti ühiskond ise taastoodab „viendat kolonni“ läbi võimaliku diskrimineerimise erinevate ühiskonnasfäärides (segregeeriv haridussüsteem, rahvuslik ebavõrdsus tööturul, tajutud diskrimineerimine jmt). Kolmas ja kõige olulisem faktor „viienda kolonni“ tekkeks on selle kolonni liikmete väline kodumaa ehk Venemaa Föderatsioon⁹, mis mobiliseerib mitte-eestlasi olema vaimne Venemaa ühiskonnaliige, tagades vähemusele õiguslikku kaitset ning võimalusi vene keele ja kultuuri edendamiseks. Mati Heidmets on täheldanud (Heidmets 1998: 8), et selline vaimne ja praktiline kuulumine teise riigi mõjualasse (nt läbi liikumiste või organisatsioonide) - eriti kui osaliste suhted on konfliktised - vastavalt mudelile *kaks ühiskonda ühes riigis*¹⁰ ning eeskätt selle mudeli põlistumine sisaldab endas selgeid

⁸ Siinkohal tuleb kindlasti silmas pidada, et Eesti julgeolekustruktuurid ehk siis KAPO, Teabeamet vm võivad siiski omada mingit infot selle kohta, aga kuna tegemist on tundliku materjaliga, siis avalikkuse eest on see varjatud.

⁹ Töö autor ei seo „viendat kolonni“ automaatselt Venemaaga. Küll aga selle töö eesmärgiks on uurida Venemaa „viendat kolonni“. Võime eeldada, et EV võib eksisteerida ka mõne muu riigi „viies kolonn“. Samamoodi saab nt anarhistlike rühmitusi käsitleda „viienda kolonnina“, mis küll ei pruugi olla mõjutatud mõne riigi ideoloogiast, vaid pigem anarhistlikust ideoloogiast enesest.

¹⁰ Siinkohal on oluline märkida, et töö autor ei käsitlenud mudelit „kaks ühiskonda ühes riigis“, vaid see on Mati Heidmetsa toodud mudel, mis käsitleb kahe ühiskonna eksistentsi ühes riigis ohtlikuna.

ohtusid, sealhulgas ka julgeolekupoliitilisi.

2.1. Teoreetilised lähtealused

Ühiskonnas ilmnevate natsionalistlike ja etnoliitiliste küsimuste käsitlemine vajab mitmete osapoolte kaasamist läbirääkimiste protsessi, mille käigus on võimalik selgitada välja kõikide huvigruppide seisukohad. Samas tuleb tunnistada, et ühe või teise huvigrupi vajadused ja argumendid tihti ei kattu. Lähtuvalt tänapäeva demokraatliku ja multikultuurse ühiskonna ideaalist on tarvis jõuda konsensuseni või vähemalt kompromissini. Sellised protsessid on pikaajalised ja nõuavad äärmiselt suurt tähelepanu. Kuna eesmärgiks on uurida eelkõige rahvusvähemuse ehk antud kontekstis vene keelt emakeelena kõnelevate isikute ehk vene rahvusvähemuse olukorda Eesti riigis ja selle suhet välise kodumaaga ehk Venemaaga. Käesoleva töö aluseks sobib väga hästi teooria kolmikneksusest (*triadic nexus*), mis käsitleb kolme suhteskeemi kolme erineva osapooltega: esiteks rahvuslik kodumaa, teiseks vähemusrahvus ja kolmandaks väline kodumaa, kellel kõigil on oma erinev eesmärk üksteise suhtes. Antud kolmikneksus tuleb vaatluse alla järgmises alapeatükis 2.2.

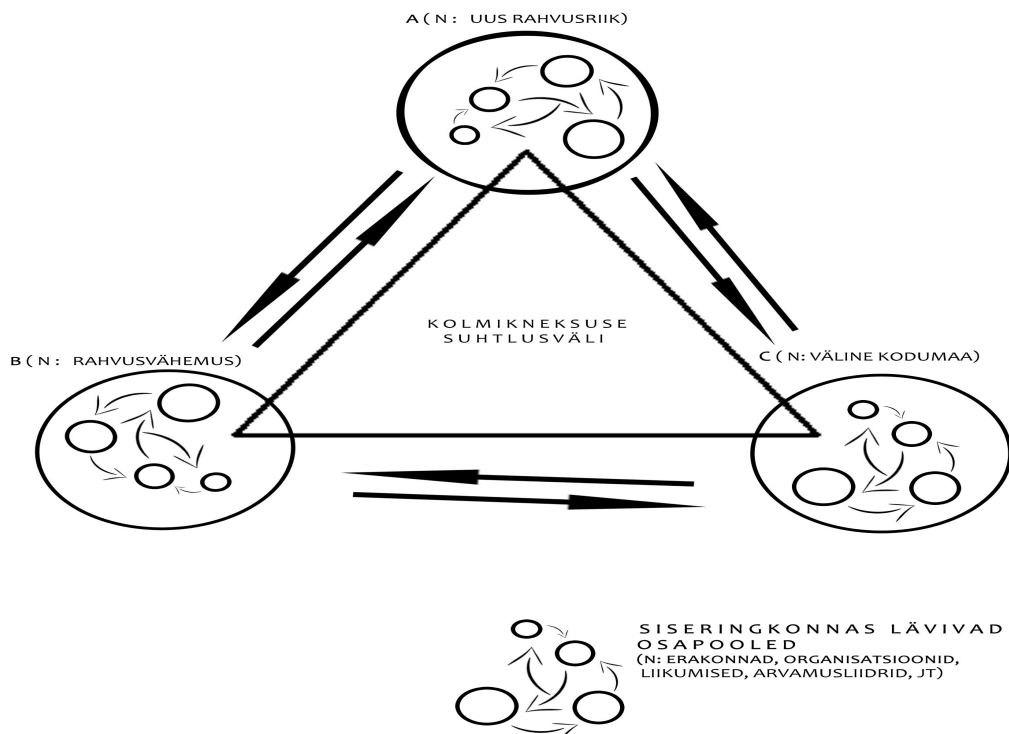
Nimetatud kolm osapoolt on paigutatavad kolmikneksuse mudelisse (vt joonis 1. lk 17) ja selle teooria põhjal on võimalik saavutada eelduslik ja suhteline hinnang praegusele olukorrale. Teooriast lähtuvalt jääb Eesti kontekstis peamiseks küsimuseks see, et kuidas ja kas üldse on mitte-eestlaste kogukond mõjutatud Venemaa kaasmaalaste poliitikast ja siinsetest vene organisatsioonidest? Tulenevalt hüpoteetilisest eeldusest saab teooria käsitluse põhjal välja selgitada Eesti Vabariigi, mitte-eestlaste ja Venemaa Föderatsiooni kolmepoolse suhte toimimismehhanismi ning tõhususe.

Kolmikneksuse teooria rakendamine käesoleva töö kontekstis annab mitmeid eeliseid. Esiteks on võimalik anda hinnanguid kõigi kolme osapoolte omavahelistele suhetele, sest sõltuvalt erinevate uuringute eesmärgist on tavapärast hinnangute spekter lai, kuid antud töö käigus on oluline välja selgitada Eesti ja Venemaa omavaheline küsimus mitte-eestlaste osas. Lisaks sellele on veelgi suurema osatähtsusega küsimus mitte-eestlaste eneste positsioneerimisest nii Eesti kui ka Venemaa suhtes. Peatükis 1.1 kirjeldatud rahvusvähemuse ohtu sisejulgeolekule saab

samuti antud teooria raames uurida. Selle aluseks on Rogers Brubakeri väide (2005: 2), et rahvusvähemus või vähemalt osa sellest omab tugevaid sidemeid oma välise kodumaaga, ning et nad on ka potentsiaalselt mõjutatavad ja manipuleeritavad oma emamaa poolt. Sisuliselt on tegemist olukorraga, kus väline kodumaa kasutab vajadusel oma kaasmaalasi teise riigi olukordade mõjutamiseks. Seega, lähtub käesoleva töö uurimisprobleemi kirjeldusest, et Eesti riigi sisejulgeolekut võib ohustada tänase Venemaa territooriumilt pärinev diasporaa, kes on eneseteadmata mõjutatud ning alluv oma välise kodumaa manipulatsioonidele, saamata aru tegelike eesmärkide sisust ja selle tagajärgedest. Kas Eestis on võimalus sarnase olukorra tekkeks? Tulenevalt kolmikneksuse teooria ülesehitusest on võimalik seda uurida ja ühtsesse raamistikku paigutada: hinnata, kas ning millisel määral on sinne vene rahvusvähemus teadlik Venemaa nõndanimetatud kaasmaalaste poliitika rollist ning selle tagajärgedest Eesti ühiskonnas. Käesoleva töö puhul on oluline, et esimest korda on uuritud venemeelsete organisatsioonide osa mõjutegevuses, mis lisab senistele uuringutele täiendava analüütilise dimensiooni.

Käesoleva töö autor näeb uurimisküsimuses mainitud eesmärgi saavutamiseks veel ühte kolmikneksuse teooria eelist. Nimelt rahvusriigi, vähemusrahvuse ja välise kodumaa kolmepoolne suhe ei saa alata enne, kui iga mainitud osapoole sisegruppide (nt arvamuslimidrid, survegrupid jt, vt joonis 1. lk 17) veendumused, ettepanekud ja hoiakud vastaspoole suhtes on väljakujunenud. Autor leiab, et antud töö puhul on kõige tähtsam just viimane Brubakeri teooria element, sest töö peamine eesmärk on uurida, kuidas Venemaa kui välise kodumaa sisegrupid (nn venemeelsed organisatsioonid) on mõjutanud Eesti mitte-eestlasi.

Kolmikneksuse teooria loob seega hea raamistiku selgitamiseks välja uuritavale sihtrühmale avaldatava mõju ulatust ja suunda kas siis „rahvustava riigi“ või „välise kodumaa“ poole, mille väljaselgitamine on ka käesoleva töö peamiseks eesmärgiks. Teisisõnu võimaldab teoreetiline raamistik hinnata mitte-eestlaste suhestumist nii Eesti Vabariigiga, nende enese identifitseerimist venemeelsete organisatsioonide poolt pakutud kuvandiga kui ka Venemaa kaasmaalaste poliitikaga.



Joonis 1. „Brubakeri kolmikneksuse mudel“. Joonisel on kujutatud kolme osapoolt ja iga osapoole sisegruppe. Nooled tähistavad uue rahvusriigi, rahvusvähemuse ja välise kodumaa vastastikust lävimist.

2.2. Rogers Brubakeri „kolmikneksuse mudel“

Rogers Brubakeri „kolmikneksuse mudeli“ (*triadic nexus*) teooria suhestab omavahel rahvusvähemused, rahvastavad riigid ja rahvuslikud välised kodumaad. Brubakeri „kolmikneksuse mudel“ pärineb Brubakeri mahukamast uurimusest „*Nationalism Reframed: Nationhood and the national question in the New Europe*“ (1996). Brubaker käsitleb Ida- ja Kesk-Euroopa rahvuslusi 20. sajandi lõpul, mille tulemusena moodustab ta erinevate rahvusluse suhete kolmnurga mudeli (*triadic nexus*). Autori järgi moodustavad teatud rahvused ja nendevahelised sidemed kolme grupi vahelise poliitiliste osiste kogumi, mis on ka illustreeritud joonisel 1. Üleüldine poliitiline maastik kujuneb kolmikneksuse teooriat käsitledes kolmepoolseks suhteks,

mille mõjutajaks on ettekujutus „teistest“ ehk teise osapoole või osapoolte käitumisest antud mudeli raames.

Need rahvuslused on ennast kaitsva mehhanismiga ja interaktiivsed (dünaamilised), olles seotud ühekordsete suhetega. Seda võib seletada eelkõige sellega, et teoorias käsitletavat kolm osapoolt on üksteise suhtes pidevas kaitsepositsioonis, et vajaduse või sobiva olukorra puhul avaldada vastastikmõju. Kuna üksteisega suhtlemine on tingitud mõnest konkreetsest vajadusest, siis mõne probleemi arutamine toimub ühekordse suhtena: toimub küll pidev üksteise järgimine, kuid mitte pidev "sõnavahetus". Seda võib iseloomustada rahvusluse põimumisena suhete kolmnurgaks (*triadic nexus*), mis ühendab rahvusvähemusi (*national minorities*); hiljuti tekkinud (iseseisvunud) rahvastavaid riike (*newly nationalizing states*), milles nad elavad; „väliseid rahvuslikke kodumaid“ (*external national homelands*), kuhu nad kuuluvad või kuhu neid võib väita kuuluvat etnokultuurilise suguluse, ehkki mitte ametliku kodakondsuse järgi (Brubaker 1996: 4). Lihtsalt öeldes võib kogu diskursusesse paigutada kolm osapoolt, kes võitlevad oma huvide kaitsmise eest olles omavahel seoses, kuid samal ajal sõltudes siseringkonnas (nt rahvusriigi või rahvusvähemuse) varieeruvatest põhitõdedest.¹¹

2.2.1. Kolmikneksuse osised

Brubakeri kolmikneksuse seos hõlmab kolme erinevat üksteisega vastanduvat natsionalismi: rahvastavat riiki, rahvusvähemust ja rahvusvähemuse välist kodumaad.

Brubakeri käsitluses loodud **uus rahvusriik** on mõeldud eelkõige põlisrahvuse jaoks, kelles nähakse antud riigi valitsejaid. Vaatamata oma riigi olemasolule kirjutab Brubaker (1996: 4, 5), et põlisrahvus on kultuuriliselt, majanduslikult ja demograafiliselt nõrgas positsioonis, kuna eelneva riigi koosseisu kuulumise tagajärjel on tema autonoomia mandunud. Seega asub uute või äsja ümberkujunenud etniliselt heterogeensete rahvusriikide domineeriv eliit põlisrahvuse heaks edendama keelt,

¹¹ Kolmikneksuse mudeli edasiarendus näeb ette neljandat osapoolt, milleks on rahvusvahelised organisatsioonid. Kuid käesoleva töö autor leiab, et neljanda osapoole sisseviimine muudab töö mahtu oluliselt suuremaks, nõuab sügavamaid teadmisi rahvusvahelise suhtluse tööpõhimõtetest ja ajapiirangust tulenevalt poleks see kuigi võimalik.

kultuuri, demograafilist positsiooni, majandusliku õitsengut või rakendama koguni poliitilist hegemooniat (Brubaker 1996: 57). Uute rahvusriikide tekkimisel on eliidi peamine huvi arendada põlisrahvuse huve, tegeledes samal ajal riigis elavate rahvusvähemustega. Siiski on rahvusriigi enesesäilitamine eesmärk omaette, mida on võimalik pikaajaliselt teostada läbi haridusaparaadi (keel, kultuur jpt faktorid), ühtaegu integreerides või assimileerides riigis elavaid vähemusrahvusi.

Rogers Brubakeri järgi (1996: 57) saab **rahvusvähemusi** „kolmikneksuse mudelis“ määratleda märkimisväärse arvulise osakaalu, eneseteadlikkuse, organiseerituse ja poliitilise võõrandumise põhjal. Rahvusvähemust esindav eliit võtab ülesandeks nõuda kultuur- või territoriaalautonoomiat, osutamaks samal ajal vastupanu tegelikule või tajutud poliitikale: näiteks integratsioonile või assimilatsioonile.

Rahvusvähemus omab poliitilist seisukohta, mille põhjal rahvusvähemust esindav eliit konkureerib omavaheliste seisukohtadega. Rogers Brubaker (1996: 60) toob välja kolm pidepunkti, mis on iseloomulikud grupisisesele poliitilisele hoiakule ehk kolm erinevat seisukohta võistlevad omavahel, et saavutada püstitatud eesmärki:

- (a) avalikud seisukohavõtted, mis eristavad vähemusrahva etnokultuurilist tausta arvulisest või poliitiliselt domineerivast etnokultuurist;
- (b) vähemusrahvuse nõue rahvusriigile, tunnustamaks vähemusrahvust kui etnokultuuriliselt erinevat ühiskonna osa;
- (c) nõue, et vähemusrahvuse päritolu ja kodakondsus tagaks teatavaid kollektiivseid, kultuurilisi või poliitilisi õigusi.

Väline rahvuslik kodumaa on välisriigis elavate etniliste sugulaste kaitsja ning võitleb nende õiguste ja heaolu eest. Brubaker (1996: 58) rõhutab seejuures, et väline kodumaa ei pruugi tähendada tegelikku kodumaad, vaid vähemusrahvuse sugulussidet seal elanud või elavate sugukondlastega. Välise kodumaa esmane funktsioon on eelkõige stimuleerida „kaasmaalaste“ heaolu ning pakkuda tuge erinevate ideede (nt organisatsioonide loomine) realiseerimisel. Toetudes nimetatud eesmärkidele on välise kodumaa üks põhieesmärkidest taotleda erinevates rahvusriikides elavatele etnilistele

kaasmaalastele õigusi ja kaitsta nende huve. Selline vajadus tekib üldjuhul siis, kui rahvusvähemuse küsimus antud rahvusriigis näeb välja potentsiaalse ohuna vähemuse heaolule.

Väline kodumaa on vastanduslikus positsioonis rahvusriigiga, kuna mõlema seisukohad vähemusrahvuse identiteedi küsimuses on sageli erinevad. Seejuures asetub antud küsimus rahvusriigis rangelt siseasjaks. Välise kodumaa eliit omab vennasrahva ja rahvustava riigi suhetest selget ülevaadet, et vajadusel jõuliselt protesteerida väidetavate õiguste rikkumise korral või esitada koguni nõudeid vähemusrahvuse huvide kaitsmiseks (Brubaker 1996: 57). Välise kodumaa kontekst kolmikneksuse diskursuses on poliitiline, mitte etnoloogiline kategooria. Riik muutub väliseks kodumaaks, kui kultuuriline või poliitiline eliit tõlgendab teatud rühma elanikke teisest riigist kui kaaskodanikke või piiriülest vennasrahvast. Sellised argumendid kinnitavad, et jagatud rahvus muudab välise kodumaa vastutavaks organiks mitte ainult oma kodanike, vaid ka kaaskodanike ees, kes elavad teises riigis ja omavad selle kodakondsust. (Brubaker 1996: 5).

3.1. Venemaa kaasmaalaste poliitika

Impeeriumide lagunemise üks tulemus on traditsiooniliselt olnud rahvastikurände suurenemine. Osa domineerinud suurrahvuse rühmi on olnud sunnitud tagasi pöörduma emamaale, kuid osa jäi sõltuvusse vabanenud riikidest (Hallik 1998: 211). Venelased ei ole selles osas erandiks. Küll on aga erandlik see, et piiri taga lähivälismaal osutus olevaks tervelt 1/6 rahvusest ehk ümmarguselt 25 miljonit inimest. Neile tuleb juurde arvestada mitu miljonit keeleliselt venestunud inimest, kelle identiteet on lähedane etniliste venelaste omale (*ibid*). Pärast NSVL-i lagunemist oli Venemaa häiritud selle tulemusena tekkinud suure diasporaa tõttu. Seda eelkõige geopoliitiliste muutuste tõttu, mis muutsid riigipiire ning mille tulemusena sai Venemaast paljudele inimestele väline kodumaa (Kosmarskaya 2011: 56).

Venemaa välispoliitika elluviimise peamised institutsioonid on Venemaa Föderatsiooni Presidendi Administratsioon, välisministeerium ja riigiduuma. Nimetatud institutsioonide ülesannete hulka kuulub ka sidemete tugevdamine välismaal elavate kaasmaalastega, kuid KAPO hinnangul (KAPO 2005: 11) võib tegelikuks eesmärgiks

aga pidada eelkõige vene diasporaa konsolideerimist lähiriikides ning "lähivälismaal" elavate vene kogukondade ja nende asukohamaade elanike infopoliitilist mõjutamist Moskva huvides - seda eriti pärast mitmes SRÜ riikides toimunud liberaalseid revolutsioone.

1990. aastatel oli Venemaa peamiseks ülesandeks aidata potentsiaalseid kaasmaalasi tagasi emamaale. Hiljem sai kaasmaalaste poliitikast veel ühe funktsiooni täitja: hoida Venemaa laialdasemat kohalolekut välisriikides ja seda kaasmaalaste näol (Kosmarskaya 2011: 67). 1993. aastal otsustas Kreml väljastada Venemaa kodakondsuse kõigile etnilistele venelastele, kes on elanud Nõukogude Liidus. Taoline lahendus rahvusvahelise õiguse seisukohalt on veatu, kuigi enamuse maailma riike ei toeta topelt- või mitmikkodakondsust (Zevelev 2008: 50). Kuni 2002. aastani oli Venemaa kodakondsusseaduse põhjal lubatud topeltkodakondsust omada, peale seda pandi aga Venemaa kodanikud valiku ette: kas loobuda teisest kodakondsusest (nt Eesti kodakondsusest) ja jääda Vene kodakondsuse juurde (*ibid*).

Eesti, nagu paljud teisedki Kesk- ja Lääne-Euroopa riigid, omab problemaatilisi suhteid mõne riigis elava rahvusvähemuse emamaaga. Paljud uuringud on kinnitanud, et tugeval positsioonil olevad välised kodumaad käituvad tihti oma vähemusrahvuste kaitsjatena, mis takistaks sihtriikides natsionalistliku ideoloogia tekkimist ja etnilise enamuse eelistamist (Schulze 2010: 362). Tänapäeval toimub pidev kontakt Venemaa ja kaasmaalaste vahel, millel on kaks eesmärki: tugevdada oma jõudusid välisriikides ning meelitada kaasmaalasi oma etnilisele kodumaale. Vastavalt arvestustele on Venemaa valmis võtma vastu ligi 50 000 inimest aastas, kuid viimase 4 aasta jooksul on tagasi "kodumaale" tulnud kõigest 17 000 kaasmaalast (Kosmarskaya 2011: 59, 65).

Deklareeritud hoolitsust kaasmaalaste eest väljendab Venemaa mitmel moel. Näiteks saab olla inimene olenemata tema etnilisest päritolust potentsiaalne kaasmõtleja või aktivist Vene organisatsioonides välismaal kui ta armastab näiteks Puškini teosed (Kosmarskaya 2011: 67). Kaasmaalaste määratlus seisneb kahel sambal: üks on ametlik seisukoht (seaduslik) ja teine mitte-ametlik ehk vaimne ja poliitiliselt retooriline. Zevelev (2008: 52) toob välja neli põhilist kriteeriumi, mille põhjal saab määratleda „ametlikult“ Venemaa kaasmaalasi:

- (a) Venemaa kodanikud, kes elavad väljaspool Venemaad;
- (b) kaasmaalased, kes on omanud NSVL kodakondsust;
- (c) kaasmaalased, kes on emigreerunud NSVLst või Venemaalt;
- (d) kaasmaalaste sugulased.

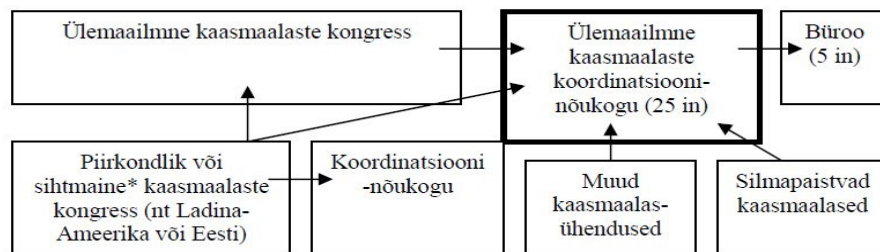
Selline „ametlik“ määratlus võimaldab Vene võimudel jätta üldsusele vajaliku mulje, et hoida salastatuna suletud ringkonna ehk poliitilise ladviku tegelikke plaane.¹² Kosmarskaya (2011: 71) artiklis on kirjeldatud põhimõtteliselt samu kriteeriume, kuid kõige olulisem on viimane punkt, mis sätestab kaasmaalaste „tunnete“ väljendamist läbi vene organisatsioonide. Sisuliselt on tegemist protseduuriga, mis tagab Venemaa võimudele lähivälismaa aktivistide pideva organisatoorse tegevuse, mida motiveeritakse rahalisel moel. Kosmarskaya väidab kinnitab ka Tatjana Kiilo mõttepaber (2011: 6), kus ta kirjutab, et kaasmaalase kuuluvus Venemaa mõjualasse peab olema tõestatud vastava ühiskondliku organisatsiooni poolt või läbi isiku tegevuse vene keele ja kultuuri edendamisel ning säilitamisel või muude tõendite kaudu, mis kõnelevad vaimsest ja kultuurilisest seotusest Venemaaga. Lühidalt ja kokkuvõtvalt saab öelda, et kaasmaalaste kuulumine vene kohalikesse organisatsioonidesse tagab juurdepääsu nn Venemaa rahakoti juurde, et viia ellu püstitatud kavatsused ning võimaluse korral saada isiklike hüvesid. Isiklikul otstarbel kulutatud raha näidet ilmestab Kaitsepolitsei aastaraamat (2006: 11; 2010: 9), kus kirjutatakse Konstitutsioonierakonna juhtfiguuride isiklike sõiduautode ja kinnisvara soetamisest.

Vene keelt kõnelevate inimeste sageli raske või põliselanikega võrreldes ebavõrdne olukord suhteliselt värskest iseseisvunud riikides on saanud post-sovetliku Venemaa tõsiseks mureobjektiks. Poliitikud, avalik debatt ja akadeemiline maastik Venemaal on selle tundliku teema tagajärjel muutunud äärmiselt etnotsentristlikuks. Kõige parem illustratiivne näide sellele on ülemaailmne iseloomulik tähistus vene keelt kõnelevatele inimestele: vene diaspora (*русская диаспора*) (Kosmarskaya 2011: 57). Põhjuseid taoliseks määratluseks on mitmeid. Kõige enam leiab kinnitust sellisele ideoloogiale Venemaa soovist tagada enda kui suurvõimu jätkusuutlik areng ja kontrollimehhanismi rakendamiseks endistes NSVLi riikides, sealhulgas Eestis. Kaasmaalastes

¹² Näiteks: siinses venekeelse elanikkonnas negatiivse meelestatuse kasvatamine Eesti riigi suhtes, Eesti riigi Venemaa mõjualas hoidmine, mõju avaldamine Lääne-Euroopa riikidele jne. (KAPO 2006-2012)

ühitektuuluvustunde tekitamine on kujunenud nüüdseks Venemaa ülemaailmseks tegevuseks, mis on sisuliselt muutunud ambitsioonikaks ja laiaulatuslikuks plaaniks nimetada ning tähistada kaasmaalasi Venemaa diasporaana. Tänapäevase Eesti areng ja kuulumine läänemaailma struktuuridesse (nt EL, NATO jt) on takistanud Venemaa soovi kasutada intensiivset mõjuvõimu ja kontrolli Eesti üle. Sama arvab ka Romaniuk (2008: 509), kuid lisab veel ühe võimaliku dimensiooni - Venemaa kasutab kaasmaalasi aparaadina, mis võimaldab avaldada mõjujõudu kogu Euraasiale.

Samuti on näha märke, mis viitavad Venemaa kaasmaalaste poliitika eesmärgile luua ülemaailmne kaasmaalaste valitsusväliste organisatsioonide võrgustik. See on jätkuvalt kaasmaalaste poliitika üks peamisi sihte, läbi mille on võimalik kaasmaalaste kogukondade liidrite ja liikmete positsiooni tugevdamine neis sihtriikides (Kiilo 2011). Joonis 2 (lk 23) ilmestab hästi Venemaa kaasmaalaste poliitika struktuurilist ülesehitust.



Joonis 2. Venemaa Föderatsiooni kaasmaalaste organisatsioonide struktuur (Kiilo 2011)

Venemaa aktiivne tegevus, mille eesmärk on kaasata endises Nõukogude Liidus elavaid kaasmaalasi ja aktiveerida nende enesemääratlust Venemaa valitsusväliste organisatsioonide eesmärkide kaudu, töötab tegelikult välisriikide püüdluste vastu integreerida vähemusrühvaid. Venemaa eesmärk on tugevdada „kodumaiseid” norme, mis ei ole tegelikult kooskõlas Euroopa vähemuste õiguslike standarditega ning raskendavad ajaloo- ja keeleprobleemide ühist mõistmist, mis omakorda takistab integratsiooni jõupingutusi (Schulze 2010: 361). Ka Eestit püütakse pidevalt näidata kui probleemset riiki. Eesti "destruktiivsele käitumisele" viidatakse kõikide kontaktide tasandil nii Venemaa välisesindustes kui rahvusvahelistes organisatsioonides: suhtlemisel NATO ja Euroopa Liiduga rõhutavad Vene välisministeeriumi ametnikud, et Balti riikide probleemid venekeelse elanikkonnaga diskrediteerivad organisatsioone

endid (KAPO 2006: 11). Sisuliselt on Eesti asetunud olukorda, mida võime nimetada „kahe tule vahel“ olemiseks. Ühest küljest avaldab survet läänemaailm, nõudes vähemuste õiguste tagamist, teisest küljest takistab Venemaa aktiivsus integratsiooniprotsessi ja süvendab etnilisi pingeid Eesti ühiskonnas, mille tõttu toodab Eesti etniline eliit kaitsereaktsioone, mis omakorda pidurdab Euroopa vähemusrahvaste õiguste ja normide adaptiooni ning internaliseerimist (Schulze 2010: 362). Venemaa kaasmaalaste poliitika pidurdav mõju integratsioonile avaldub ka mitte-eestlaste meediatarbimises. Värskest Eesti ühiskonna integratsiooni monitooringust tulenevalt on selge, et mitte-eestlaste meediatarbimine on erinev eestlaste omast. Meediakanalite hulka juhtuvad tihti väheusaldusväärsed infokanalid, mis edastavad Venemaa kaasmaalaste poliitika sõnumit ja see avaldab otsest negatiivset mõju integratsiooni arengule Eestis (Integratsiooni monitooring 2012).

9. mai kannab Venemaal suure võidupüha tähist, mis on ühest küljest väga oluline vaimse ühtekuuluvuse propagandavahendina ja teisest küljest hea võimalus demonstreerida Venemaa majanduslikku ning sõjalist positsiooni kogu maailmale. Lisaks sellele mängib 9. mai semiootiliselt olulist rolli Eestis elavatele Venemaa kaasmaalastele. KAPO aastaraamatust (2008: 13) võib välja lugeda, et aprillisündmuste taga seisis Venemaa Föderatsiooni Suursaatkond Tallinnas, kelle kaudu suunati ja toetati rahaliselt vene kogukonda ning nende liidreid Eestis. Venemaa propagandamõju tulemusena hakati alates 2005. aastast Eestiski nõukogudeaegseid pühi üha aktiivsemalt ja Eesti avalikkust provotseerival viisil tähistama. Lisaks Venemaa-poolsele survele mõjutasid aprillirahutusi negatiivselt ka Eesti-sisesed sündmused: näiteks Lihula "mälestusmärkide sõda" (*ibid*).

Vähemusrahvuse ehk antud töö kontekstis mitte-eestlaste suur osakaal Eesti rahvastikus on vajalik osis kolmikneksuse mudeli rakendamiseks. Seda tõestab kõige enam mitte-eestlaste eneseteadlik ja organiseeritud olemasolu, millele sekundeerib väline kodumaa ehk Venemaa. On alust väita, et Venemaa sekkumine Eesti riigi siseasjadesse on olnud pidev. Näiteks 1994. a sügisest tegutseb presidendi korraldusel Venemaa Föderatsiooni valitsuse juures riiklik kaasmaalaste komisjon, mille juht on formaalselt välisminister (Kiilo 2011). Uutes iseseisvunud riikides elavate kaasmaalaste määratlemine Venemaa poolt on olnud kui "meie" diasporaa, mis lubab enda kui välise kodumaa poolt erilisi kohustusi ja õigusi. Kuid taoline lähenemine on seotud eelkõige

poliitiliste ja ideoloogiliste kaalutluste tõttu. Venemaa on määranud diasporaa objektideks miljoneid venelasi ja vene keelt kõnelevaid NSVL-is elanud inimesi, kes NSVL-i lagunemise tagajärjel leidsid end eraldatuna Venemaast (Kosmarskaya 2011: 57). Sisuliselt on tegemist vene keele ja kultuuri levitamise ning propageerimise aparaadiga, läbi mille võimalik mobiliseerida välismaal elavaid etnilisi sugulasi.

Venemaa võimud on püüdnud vältida venelaste otsesõnu nimetamist, mistõttu poliitilises käibes on enam kasutatud mõistet *venekeelne elanikkond*, *etnilised venemaalased* ning nende mõistete kõrvale või koguni asemele on tulnud *kaasmaalased* (*соотечественники*). Selle määratlusega on hõlmatud praktiliselt kõik Venemaa päritolu inimesed, osaliselt ka mitte-venelased. Selle lähenemise positiivne psühholoogiline efekt on väljaspool kahtlust, sest ta apelleerib mitte veresidemetele, vaid ühisele kodumaale, mis vene inimese identiteedis on määravaim ja ühendab kõiki saatusekaaslasi, keda näiteks Eesti riik ei tunnista omaks kas poliitilisel (välismaalased) või etnilisel (muulased) põhjusel (Hallik 1998: 216).

Kuid milline on siis see poliitika, mis Venemaa kaasmaalastel suunatud on? Toetudes Kärt Juhansoo-Lawrence artiklile (2011), saab väita, et Venemaa kaasmaalaste poliitika toetub kolmele sambale: vene keele ja kultuuri arendamine, võitlus ajaloo võltsimisega ning kaasmaalaste õiguste kaitse. Kuid Zevelev lisab juurde (2008: 56), et Venemaa jaoks on tegelikult oluline hoida end kursis Vene organisatsioonide positsiooni ja tegevusega naaberriikides, jälgida endiste Nõukogude Liidu liikmesriikide omavahelist suhtlust ja kureerida Venemaa sise- ja välispoliitikat endiste Nõukogude Liidu liikmesriikide suunal. Sisuliselt võiks selle põhjal tuletada väite, et Venemaa kaasmaalaste poliitikaga loodud kattevari, mille üllastele eesmärkidele lisaks hoiab Venemaa pidevat kontrolli üle oma endiste partnerite.

Zevelev (2008: 57) põhjendab eelmises lõigus kirjeldatud kolme näidet sellega, et Venemaa soovib hoida post-sovetlikku ruumi enda kontrolli all ja kaudset kontrollimehhanismi täidavad kohalikud Vene organisatsioonid. Zevelev väidab, et need organisatsioonid on lõhestunud, ei oma ühist ega olulist visiooni ning on üldjuhul halvasti organiseeritud. Eranditena toob Zevelev välja Eesti ja Läti, kus etnilised venelased on asutanud oma vaateid esindavaid erakondi. Kuid Zevelev täpsustab, et need erakonnad ei oma ka otsest sidet Venemaaga või Venemaa kaasmaalaste

poliitikaga.¹³

Venemaa kaasmaalaste poliitika probleem seisneb selles, et Moskva on käsitletud kaasmaalaste õiguste ja huvide kaitset eelkõige vahendina, mis tagaks Venemaale turvalise juhtpositsiooni endistel NSVL aladel, kuid see probleem on tihti unustusse jäetud tähtsamate välispoliitiliste küsimuste ja huvide tõttu (Zevelev 2008: 55). Seetõttu on alust arvata, et Venemaa kaasmaalaste poliitika ei oma erilist rolli ja mõju Eestis elavate mitte-eestlaste üle, väljaarvatud need, kes tõsimeeli peavad Venemaad oma kodumaaks. Eelpool arutletu põhjal saame aga teha mõningaid järeldusi: Venemaa kaasmaalaste poliitika eesmärk on kontrollida Eesti kui NSVLi endist liikmesriigi poliitikat, tehes seda läbi siinsete vene organisatsioonide propaganda ja tekitada Eesti riigi ning siin elavate mitte-eestlaste vahel vastandumine.

3.2. Vene organisatsioonid Eestis: taust ja mõjutegevus

Peatükis 3.1 tõin välja, et Venemaa Föderatsiooni valitsuse juures asub riiklik kaasmaalaste komisjon, mille juht on formaalselt välisminister. Lisaks sellele tegelevad kaasmaalaste küsimustega vastavad organid Duumas ja Föderatsiooninõukogus. Venemaa riiklik tasand tegeleb kaasmaalaste mõjutamisega eelkõige läbi valitsusväliste organisatsioonide ja kohalike esinduste (Kiilo 2011). Nõndanimetatud valitsusväliste organisatsioonide üks eesmärk on tugevdada kultuurilisi sidemeid, kuid suure tõenäosusega seisab nende organisatsioonide taga Venemaa seisukohalt ka teine, palju olulisem eesmärk. Ühe arvamuse kohaselt tegelevad need organisatsioonid konkreetsete inimrühmadega, manipuleerides nende asukohariigi suveräänsete otsuste mõjutamisega ning oma probleemidelt tähelepanu kõrvalejuhtimisega (KAPO 2012: 9).

Alates Eesti liitumisest Euroopa Liiduga on uue tendentsina esile kerkinud Venemaa soov kasutada siinseid kaasmaalaste organisatsioone ja vene parteisid Venemaa välispoliitilistes huvides Euroopa Parlamendis ning mujal, et nende kaudu mõjutada Eesti sisepoliitilist olukorda (KAPO 2006: 11). Vene organisatsioonid iseseisvunud riikides on nii formaalselt kui ka mitteformaalselt seotud Venemaa kaasmaalaste

¹³ Kui võttes ühe näitena Vene Erakond Eestis, siis viimastel Riigikogu valimistel 2011. aastal saavutas Vene Erakond Eestis 0.9% ehk 5029 kogu häältest (Vabariigi Valimiskomisjon 2011), ehk teisisõnu on tegemist üsna marginaalse tulemusega ning lähtudes antud arvudest saame öelda, et vene erakonnad Eestis ei oma kuigi olulist rolli ja toetust.

poliitikat teostavate struktuuridega.¹⁴ Võib tõdeda, et venemeelsed organisatsioonid pole kuigi populaarsed tavaliste etniliste venelaste seas. Seda väga lihtsal põhjusel: neid organisatsioone ei võeta tegelike huvide esindajatena, kuna sellistel organisatsioonidel on tihti kõrgemalt poolt määratud eesmärgid, mis ei ühti vene rahvusvähemuse tegelike soovidega (Kosmarskaya 2011: 67).

Inspireerituna Prantsusmaa kogemusest frankofoonia edendamise alal andis Vladimir Putin 2002. aastal korralduse sarnase võrgustiku loomiseks vene keele ja kultuuri levitamiseks ning propageerimiseks (Kiilo 2011). Seega on Venemaa kaasmaalaste poliitika võtnud kohustuseks edendada vene kultuuri, kuid samas kirjutab Kiilo, et see on suunatud eelkõige sellele, et institutsionaliseerida ja organiseerida kaasmaalasi välismaal, sealhulgas läbi ühiskondlike organisatsioonide toimimise toetamise. Meedias ja akadeemilistes publikatsioonides on vene organisatsioone iseseisvunud riikides kutsutud Venemaa „kohalikeks institutsioonideks“ (Kosmarskaya 2011: 59). Selle põhjal saab teha üsna olulisi järeldusi: vene keelt ja kultuuri kandvaid organisatsioone välisriikides on sageli seostatud otseselt Venemaa valitsuse käepikendustena.¹⁵

Olukorras, kus Venemaal üha suureneb riigi surve ühiskonnale, on järk-järgult kadunud ka välismaal elavate vene kaasmaalaste enda otsustusõigus ja roll kaasmaalaste poliitikas. 2007. aastal täheldati (KAPO 2008: 16) selgelt Venemaa diplomaatide pidevat sekkumist kaasmaalaste poliitikaga seotud protsessidesse. Seda ilmestati näitega, kui Venemaa poolt saadeti heaks kiidetud kandidaadid vene organisatsioonide ja parteide etteotsa ehk nõndanimetatud esivenelaseks. Kohaliku vene kogukonna võimalus avalikuks debatiks sisuliselt puudub, kuna "näitejuhid" on erinevatel kongressidel oma juhtnööre jagamas. Sisuliselt on kõik kõned ja seisukohtade avaldused ettemääratud "esikaasmaalaste" poolt ning nii võetakse sõnaõigus "tavalistelt" mitte-eestlaselt. Üheks selle tõestuseks võib tuua Dmitri Linteri intervjuu Regnumile (2010), kus ta väidab, et nõukogu liikmed määratakse Venemaa Föderatsiooni saatkonna poolt

¹⁴ Kosmarskaya lisab, et organisatsioonid on tihti algatatud ja toetatud uute iseseisvunud riikide võimude poolt (Kosmarskaya 2008: 67).

¹⁵ Täpsustan, et mitte kõik Eestis tegutsevad organisatsioonid pole otseselt Venemaa võimu poolt mõjutatavad. Valitsuse käepikendusena on silmas peetud eelkõige neid organisatsioone, mis töötavad selgelt Eesti riigi ja ühiskonna püüdluste vastu integreerida siin elavaid mitte-eestlasi või lõimuda Lääne-Euroopa normidega. Sellistele väidetele annavad alust Kaitsepolitsei aastaraamatud (2005-2010). Täpsemate organisatsioonidega ja nende tegevusega saab tutvuda töö käigus.

ja nõukogu toimib saatkonna juures, mis muudab delegaatide valimise Ülemaailmsele Kaasmaalaste Kongressile ebademokraatlikuks.

3.3. Vene organisatsioonide analüüs

Käesolev peatükk keskendub vene organisatsioonidele Eestis. Organisatsioonide valik tugineb peamiselt KAPO aastaraamatute infole ja seal väljatoodud organisatsioonide nimekirjale, ning antud organisatsioonide nimistu on sisendiks ka töö empiirilisele osale ning küsitluse läbiviimisele. Organisatsioonide valiku aluseks on eeldus, et organisatsioonide kajastamine KAPO aastaraamatus on üks kriteerium, mille põhjal võib väita, et tegemist võib olla Eesti rahvuslikule julgeolekule ohuks oleva organisatsiooni või liikumisega.

Tabel 1. Venemaa kaasmaalaste poliitikat teostavad organisatsioonid ja liikumised

	Asutatud	Kodulehekülg	Tegevuspiirkond. Peakorter.	Eesmärk
<p>„Õine Vahtkond“</p> <p>(„Ночной Дозор“)</p>	<p>Äriregistri (2012) andmetel on rühmitus „Õine Vahtkond“ kantud registrisse 08.08.2006</p>	<p>http://www.dozor.ee</p>	<p>Eesti Vabariik, Tallinn</p>	<p>Põhikirja alusel on organisatsiooni esmane eesmärk:</p> <p>„Demokraatia edendamine Eesti Vabariigi ühiskonnas, kooskõlas EV põhiseaduslike põhimõtete ja Euroopa Liidu Seadustega.“</p>

<p>„Natsismita Maailm“</p> <p>(„Мир без нацизма“)</p>	<p>22. Juuni 2010, Kiievis</p>	<p>http://www.stopnazism.net/</p>	<p>Ülemaailme, kuid peamine rõhk on panustatud Ida-Euroopa riikidele ja endistele Nõukogude Liidu liikmesriikidele.</p>	<p>Liikumise „Natsismita Maailm“ peamine eesmärk on väljatöötada rahvusvaheline võrgustik, mis võitleb neo-natsismi, radikaalse natsionalismi vastu ja püüab toetada natsionalistide ja nende partnerite kuritegude sooritamist.</p>
<p>Fond „Vene Maailm“</p> <p>(Фонд "Русский мир")</p>	<p>Asutatud V.Putini käskkirjaga 21. juunil 2007</p>	<p>http://www.russkiymir.ru</p>	<p>Asub Moskvast. Tegevuspiirkond on sisuliselt ülemaailmne, kuna fond on suunatud Venemaa kaasmaalastele.</p>	<p>Eesmärk on edendada vene keele ja kultuuri levikut Venemaal ja välismaal.</p>

Tabelis 1. väljatoodud organisatsioonid ja liikumised (Õine Vahtkond, Natsismita Maailm ja Fond „Vene Maailm“) on Venemaa kaasmaalaste poliitikat teostavad organisatsioonid, millest kaks - Natsismita Maailm ja Fond „Vene Maailm“ - on nn ülemaailmsed, kuid võivad omada mõju siinsetele kohalikele vene organisatsioonidele ning venekeelsele elanikkonnale. Lisaks organisatsioonidele ja liikumistele, mida kajastab tabel 1, tegutseb Eestis veel suur hulk sarnaseid organisatsioone. Neid on kajastatud ka KAPO aastaraamatutes, kuid sisuliste ja objektiivsete allikate puudumisel ei ole käesoleva töö raames nende kohta täpsemat infot võimalik välja tuua.¹⁶ Oluline on aga lisada, et siinsete vene organisatsioonide liikmeskond on kattuv ja üksteisega tihedalt läbi põimunud (KAPO 2011: 14). Näiteks leiame KAPO aastaraamatust (2006: 12) organisatsiooni nimega „Antifašistlik Komitee“, mis sisuliselt korraldab vene

¹⁶ Siinkohal vajab täpsustust asjaolu, et töös on kajastatud vaid osa organisatsioone, millede puhul on alust seostada neid Venemaa kaasmaalaste poliitikaga. Käesoleva töö kirjutamise raames võttis autoriga ühendust infoportaal www.baltija.eu, mis soovitas tutvuda Eestis tegutsevate kaasmaalaste organisatsioonidega. Nendega saab tutvuda internetiportaalis www.rusest.ee

nooremale kogukonnale Nõukogude okupatsioonirežiimi õigustavaid ajalooteemalisi loenguid.¹⁷

3.3.1. Fond „Vene Maailm”

Fond „Vene Maailm” on asutatud 21. juunil 2007. aastal, Vladimir Putini käskkirja alusel. Fondi peamised ülesanded on kultuurivaldkonnas ja seda eelkõige vene keele edendamisel Venemaal kui välismaal. Fondi tutvustaval internetileheküljel rõhutatakse vene keelt kui Venemaa rahvuslikku sümbolit ning maailmakultuuri olulist elementi (Fond „Vene Maailm” 2012). Tegemist on multifunktsionaalse fondiga, mille eestvedajateks on välis- ja haridusministeerium. Fondi praktiline tegevus väljendub föderaalelarvest eraldatud rahade jagamisena kaasmaalaste valitsusväliste organisatsioonidele. Fondi juhib formaalselt Peterburi ülikooli president Ljudmilla Verbitskaja, kuid tegevjuht on Vjatšeslav Nikonov (Kiilo 2011). Fondi internetileheküljelt leiame fondi juhtorganisse kuuluvaid tähtsaid riigiametnikke ja menukaid kultuuritegelasi, näiteks Vladimir Jakunin või Nikita Mihhalkov (Fond „Vene Maailm” 2012).

Fondi tegevusvaldkonnad saab jagada kolmeks osaks: kultuuri edendamine, koostöö kaasmaalastega ja vene organisatsioonide tegevuse toetamine välismaal. Seega fondi peamisteks eesmärkideks saab nimetada erinevate haridusasutuste toetamist rahalisel teel. Üllataval kombel on fondi internetileheküljel mainitud, et eesmärkide hulka kuulub välisriikide avalikkusele hea mulje jätmine Venemaast. Sellele viitab KAPO aastaraamat (2009: 25), kus on öeldud, et peale kultuuri ja vene keele projektide rahastatakse otseselt ka poliitilise sisuga üritusi. Samuti on märgitud, et fond panustab koostööle vene diasporaaga ning osutab abi kodumaale naasmiseks välisriikides elavatele kaasmaalastele. Kolmandaks valdkonnaks saab nimetada valitsusväliste organisatsioonide loomist välismaal ja nende töö koordineerimist ning venekeelsete infokanalite loomist (Fond „Vene Maailm” 2012). Valitsusväliste organisatsioonide või vene keskuste loomisele viitab ka Tatjana Kiilo (2011), kes kirjutab, et „Vene Maailm“

¹⁷ Tähelepanu tasub juhtida ka sellele, et nimetatud organisatsiooni juhtfiguur on Andrei Zarenkov, keda on mainitud pea kõikides KAPO aastaraamatutes ja keda on otseselt seostatud Venemaa kaasmaalaste poliitikaga.

keskuseid luuakse sihtriikide tuntud ülikoolide juurde. Kui 2009. aastal oli fondi poolt loodud vaid 12 keskust, sealhulgas Puškini Instituut Eestis, siis 2011. aasta seisuga on neid juba arvult 68 (*ibid*).

Ideoloogilisel tasandil on tegemist vägagi ulatusliku organisatsiooniga, kuna fondi ametliku ideoloogia põhjal on tegemist organisatsiooniga, mis hõlmab lisaks kaasmaalastele ka neid, kes tunnevad huvi Venemaa tuleviku vastu. Nii ongi fond avatud ka neile, kes räägivad või õpetavad vene keelt välismaal (Fond „Vene Maailm” 2012). Eesti kontekstis tähendab see seda, et fond tegeleb aktiivselt ka eestlastest vene keele õppijatega ja vene keele õpetajate toetamisega (Kiilo 2011).

2008. aastal oli näha fondi „Vene Maailm“ aktiivset tegutsemist ka Eestis, finantseerides mitmeid siinsete kaasmaalaste projekte. Eestis on antud fondiga seotud mõned endised NSV Liidu eriteenistuse ohvitserid ja mitmed äärmuspoliitikud, näiteks: Venemaa Kaasmaalaste Ülemaailmse Koordinatsiooninõukogu ja Eesti Venemaa Kaasmaalaste koordinatsiooninõukogu liige Andrei Zarenkov ja siinse Puškini Instituudi juhatuse liige Andrei Krasnoglazov (KAPO 2009: 25). Lähtudes viidatud materjalist on selgelt näha, et sinne vene organisatsioonide liikmes- ja juhtkond on suuresti kattuv ning organisatsioonide tegevuse eest vastutavad üldjuhul ühed ja samad inimesed. See omakorda aga devalveerib kohalike organisatsioonide usaldusväarsust ja nende üllaid eesmärke. Fondi „maale toomine“ toimus 18. detsembril 2008, mille käigus üritati pidevalt kontrollida Eesti meediasse edastatavat infomaterjali. Nii näiteks taheti kõiki ajakirjanduslikke küsimusi eelnevalt kooskõlastada fondi eestvedajatega (KAPO 2009: 25). Selline tegevus viitab otseselt millegi varjamisele või eesmärkide hajutamisele, mida näiteks organisatsiooni tagatubades tegelikult otsustatakse. Samuti kirjutatakse KAPO aastaraamatus (2009: 25), et avaürituse raames rõhutati sõltumatust poliitikast, kuigi samal ajal täheldati fondi liidrite sõltuvust Venemaa Suursaatkonnast.

Kokkuvõtvalt saab öelda, et „Vene Maailm“ teenib siseriiklikke kui ka välispoliitilisi huve. Eesmärkide täitmine toimub peamiselt Venemaa kultuuri ja intellektuaalsuse võtmes, näiteks kaitstes venekeelset haridust ja jagades venekeelsetes koolides õppematerjale (Kiilo 2011). Õilsate eesmärkide taga asub propagandaaparaat, millel on teadlik soov juurutada siinsetesse mitte-eestlastesse venemeelsust. Põhimõtteliselt on tegemist nõ standartse kaasmaalaste poliitika organisatsiooniga, mis

vajadusel manipuleerib kohalikke mitte-eestlasi otsustama, kas Venemaa kasuks või Eesti vastu. Samuti tekitab kahtlusi fondi juhtfiguuride tegevus samalaadsetes organisatsioonides, mis annab üha rohkem alust arvata, et vene organisatsioonide tegevus on määratud niioelda „ülalt“ ja siinse töö koordinaatoriteks on suletud ringi inimesed.

3.3.2. „Õine vahtkond“ seos ühendusega „Natsismita Maailm“

Organisatsioon „Õine Vahtkond“ on Eestis tegutsev mittetulundusühing, mis on asutatud 8. augustil 2006. aastal (Äriregister). Õise Vahtkonna ametlikud eesmärgid on sätestatud organisatsiooni põhikirjas, kus on öeldud, et Õine Vahtkond tegutseb demokraatia arendamisega Eesti Vabariigis, kooskõlastatuna Eesti Põhiseadusega ning Euroopa Liidu seadustega (Õine Vahtkond 2012).

Samas põhikirjas on välja toodud organisatsiooni põhilised eesmärgid, milleks võib nimetada püsikontrolli teostamist avaliku, poliitilise, majandusliku ja kultuurilise elu üle. Ühe eesmärgina on väljatoodud riiklike ja mittetulunduslike subjektide omavahelise dialoogi edendamine. Samuti on ära märgitud heategevuslike annetuste kogumine ning kirjastustööde teostamine. (*ibid*).

Eelpool on töös ära märgitud kriteeriumid, mille põhjal on võimalik saada kaasmaalaste poliitika otseseks osaliseks: aktiivne tegevus läbi kohalike organisatsioonide. Antud organisatsiooni põhikirja (*ibid*) alusel leiame tõestust eelnevatele väidetele, nimelt sätestab põhikiri järgmist:

- (a) uued liikmed omandavad „kandidaadi“ staatuse 2 kuni 6 kuuks;
- (b) kandidaadiks on võimalik saada kas 3 täisliikme või 2 juhatuse liikme soovitusel alusel;
- (c) täisliikmeks saamise üle otsustab üldkoosolek läbi salajase hääletuse.

Kriteeriumid täisliikmeks saamiseks:

- (a) katseaja raames peab kandidaat tegutsema ühiskonna arendamise huvides;
- (b) kandidaadi tegevus peab vastama organisatsiooni põhikirjale.

Mida sellest järeldada saab? Põhikiri annab tõestust eelkõige sellele, et ligipääs

kaasmaalaste poliitikale peab olema konkreetse huvi ja tegevusena tõestatud. Liikmeks kandideerimisel on tarvilik omada „tutvusi“ siseringkonnas, mis omakorda viitab suletud organisatsiooni ülesehitusele, st organisatoorne tegevus ühiskonnas on avatud ainult „omadele“ ja täisliikmeks saab ainult läbi konkreetsete tegevuste organisatsiooni huvides. Kindlasti ei saa „Öise Vahtkonna“ põhikirja võtta kui absoluutset tõde, sest organisatsiooni mitmed tegevused on kas avalikkuse eest salastatud või läinud vastuollu põhikirjaga.

Analüüsid „Öise Vahtkonna“ internetilehekülge (www.dozor.ee) saab järeldada, et organisatsioon pole kuigi aktiivne või pole piisavalt avatud avalikkusele. Organisatsiooni koduleheküljel on mitmeid rubriike (nt poliitika, majandus, avaldused, fotod/videod jpt), kus valitseb tühjus. Viimase aja passiivsusele viitab ka ERRi artikkel (Kuul 2011), kus räägitakse organisatsiooni sundlõpetamisest, kuna „Öine Vahtkond“ polnud toleks hetkeks suutnud valida uut juhatust ega esitada majandusaasta aruannet. Samuti leidis 2010. aastal aset 10 liikme lahkumine, kuna organisatsiooni juhtidele heideti ette arengu pidurdumist ja autokraatiat organisatsiooni juhtimisel (Smirnov 2010). Organisatsiooni „väljasuremisest“ räägib ka Äriregister, kus organisatsiooni staatuseks on määratud „kustutamishoiatus“, kuna organisatsioonil on esitamata majandusaasta aruanne (Äriregister 2012).

„Öine Vahtkond“ sai tuntuks 2007. aasta aprillis toimunud rahutuste tõttu, kui sinne vene rahvusvähemus oli konfliktis riigivõimudega, olles kategooriliselt Pronkssõduri teisdaldamise vastu. Sisuliselt sellega lõpeb organisatsiooni tegevus. Peamisi põhjuseid sisulise tegevuseks lõppemiseks on kaks: reaalseks tegevuseks (miitingud, piketid) vajaliku toetajaskonna puudumine ning halb toon 2007. aasta aprilliööde massirahutuste korraldamise kohtuprotsessi tõttu (KAPO 2009: 27).

„Öise Vahtkonna“ sisulise tegevuse ning toetajaskonna puudumise tõttu on alust arvata, et antud organisatsiooni tegevus on kandunud teisele tasandile. 2010. aasta juunis moodustati Kiievis toimunud konverentsil Venemaa Föderatsiooninõukogu liikme Boriss Špigeli eestvedamisel Rahvusvaheline Õiguskaitseliikumine Natsismita Maailm (*Международное правозащитное движение „Мир без нацизма“*). Eestist kuuluvad „Natsismita Maailm“ juhatusse suurvene šovinismi propageerivad

marurahvuslased Maksim Reva ja Andrei Zarenkov, Dmitri Linter ja Andrei Kondrašov (KAPO 2011: 13).

Ühenduse „Natsismita Maailm“ eesmärk on võidelda natsionalistliku ideoloogia leviku vastu ja nii osutatakse suur panus ajaloo võltsimise vastu võitlemisse (Natsismita Maailm 2012). Tähelepanu äratav ühenduse igakuine monitooring erinevate riikide olukorrast. Eesti ei ole selles mõttes erand. Materjalid on mahukad ja sisaldavad peamiselt Eesti vastu vaenu õhutavaid väiteid. Monitooringud on koostatud suuresti juhtivate uudisteportaalide artiklitest ja monitooringus kõlavad „süüdistused“ on tihti kontekstist välja rebitud.¹⁸ Kuna ühenduse juurde kuuluvad paljud vene kaasmaalaste organisatsioonid (nt „Õine Vahtkond“), siis on alust arvata, et taoliste monitooringute autorid on Eestist pärit ja tulenevalt sellest on halvustavad toonid Eesti kohta viidud uuele tasandile.

Ühendus „Natsismita Maailm“ on väljatöötanud koguni neonatsismi ohureitingu, mille põhjal on neonatsismi oht Eestis kõrge. See väljendub 6 kriteeriumi põhjal. Eestile heidetakse peamiselt ette seda, et Eestis on jätkuvalt suur arv neid, kellel puudub kodakondsus. Teiseks arvatakse, et Eesti riigis ülistatakse „metsavendi“ ja Saksa vägede poolel võidelnud veterane. Kolmandaks heidetakse ette, et Eestis korraldatakse „natside“ massiüritusi. Ilmselt on selle all mõeldud iga-aastast Sinimägede all langenud sõdurite mälestusüritust, mida on näiteks „Õine Vahtkond“ provotseerimas käinud. Pole kokkusattumus, et 2010 aasta juulis toimus Sinimägedes „Õise Vahtkonna“ pikett just „Natsismita Maailm“ egiidi all (KAPO 2011: 13). Neljanda punktina öeldakse, et Eestis on juhtunud vägivaldseid kallaletunge etnilise päritolu tõttu. Viieks etteheiteks on silmas peetud ilmselt Isamaa ja Res Publica Liitu kui natsionalismi ideoloogiat kandvat parteid. Viimaseks arvatakse, et Eestis üritatakse vastandada avalikkust Hitleri ja tema vägede vastu võidelnud sõduritega (Natsismita Maailm 2012).

Sellised süüdistused on levinud ka teistes sarnastes vene organisatsioonides Eestis. Siit võib järeldada seda, et ühendus „Õine Vahtkond“ on viimaste aastate jooksul hääbumas, kuna organisatsioonil puudub arvestatav toetuspind ja selle oletatavad liidrid on leidnud uue väljundi kaasmaalaste poliitika teostamiseks. Just sellepärast oli antud peatüki juurde toodud „Natsismita Maailm“, kuna antud organisatsioon on juhitud otse

¹⁸ Nii võib lugeda Eesti kohta koostatud monitooringut, kus oli välja toodud „Avita“ kirjastatud töövihikus „Naksitrallid“ tehtud näpuviga „naksitrallid“ (Natsismita Maailm).

Venemaalt ja juhtumisi kuulub nimetatud organisatsiooni partnerite hulka „Õine Vahtkond“. Seega on propagandistlikud loosungid ülekandunud katuseorganisatsiooni alla, mille läbi on võimalik oma vaateid ja seisukohti laiemale üldsusele tutvustada.

II Empiiriline osa

4.1. Uurimismeetodid

Uurimisküsimusele empiiriliste andmete kogumise otstarbel rakendasin ning kombineerisin omavahel nii kvantitatiivset kui ka kvalitatiivset uurimismeetodit. Töö empiirilises osas viisin kõigepealt läbi küsitluse Narva elanike hulgas, kuna Narva linnas elab märkimisväärne vene rahvusvähemuse kogukond. Küsimustik oli läbi viidud elektroonilise küsimustiku vormis. Järgmise etapina rakendasin kvalitatiivset meetodit, mille eesmärk oli kaasata valdkonnaeksperte, et koguda arvamusi ja hinnanguid kvantitatiivse osa (küsitluse) tulemustele ning teoreetilise osas püstitatud teesidele. Selleks viisin läbi 3 süvaintervjuud.

4.1.1. Kvantitatiivne uurimismeetod

Kvantitatiivse uuringu eesmärk oli koguda uurimistöö probleemi lahendamiseks mõnevõrra suuremas mahus andmeid kui seda võimaldaks ainult intervjuude läbiviimine. Küsimusi oli 20 ning nende väljatöötamisel tulenesin töö teoreetilisele osale, lähtudes sh olulisel määral Brubakeri teoreetilisest raamistikust, mis seab olulist rõhku kolme osapoole (rahvastav riik, rahvusvähemus ja väline kodumaa) omavahelisele eristamisele. Küsimustik oli vene keeles ja viidud elektroonilisse vormi, kasutades Surveygizmo (www.surveygizmo.com) keskkonda. Küsimustik ja küsimused on täpsemalt välja toodud töö Lisas 1.

Sihtrühma valimi suuruseks oli eesmärk saada ligikaudu 150 Narva linna elanikku. Autor on teadlik, et valim suurusjärgus 150 ei pruugi olla väga representatiivne ning ei pruugi anda väga tugevat üldistusvõimet sihtrühma osas, kuid lähtudes töö piiratud mahust on see siiski piisav, et saada osaline ülevaade hetketrendidest.¹⁹ Kuna töö autor

¹⁹ Seda enam, et analoogset küsitlust pole Narvas ega ka Eestis tervikuna varem läbi viidud.

on ise Narva linna elanik, siis saadeti küsimustik laiali kasutades nii isiklike kontakte kui ka teisi kohalikke võrgustikke. Peamiste levikanalitena oli lisaks kasutatud ka Tartu Ülikooli Narva Kolledži infoliste ning „Narvskaja Gazeta“ („Нарвская Газета“) online väljaannet.

Küsitluse küsimused tulenesid suures osas töö teoreetilisest osast – Brubakeri teoreetilisest raamistikust ning kaasmaalaste poliitika põhialustest (eesmärgid, tegevus, organisatsioonide nimistu jmt). Kuna käesoleva töö teema ja uurimisprobleem on Eesti ühiskonnas küllaltki problemaatiline, siis ankeedi koostamisel oli autor püüdnud kasutada nõrke pehmeid küsimusi, et mitte tekitada vastajate seas negatiivseid emotsioone. Kokku oli küsimusi 20 ja need olid jagatud neljaks teemavaldkonnaks: (a) üldinformatiivsed küsimused ehk vastaja taustinfo kogumine, (b) arvamus poliitikast ja Eesti ühiskonnast, (c) üldised küsimused Eesti-Vene suhete kohta ja (d) küsimused, mis puudutavad Venemaa kaasmaalaste poliitikat. Samuti oli vastajatel võimalus lisada täiendavaid kommentaare või väljendada isiklike kogemusi ja seisukohti.

Küsimustik avati 28. märtsil 2012 ja suleti 14. aprillil 2012, eelkõige põhjusel, et orienteeruv valim sai täidetud ja isegi ületatud. Kokku vastas küsitlusele 206 inimest (vt ka ülevaadet sihtrühmast järgmises peatükis). Lisaks kvantitatiivsetele tulemustele anti aktiivselt tagasisidet ka avatud vastusega küsimustele, mistõttu tasub märkida, et eesmärgiks seatud valimi (üle)täitumine ning tulemused ületasid autori ootusi.

4.1.2. Kvalitatiivne uurimismeetod

Kvalitatiivse uurimismeetodi rakendamine oli mõeldud eelkõige tasakaalustava funktsioonina. Selle eesmärk oli kaasata valdkonnaekspertide arvamusi, hinnanguid ja kommentaare töö teoreetilisest osast tulenenud ning seal püstitatud küsimustele, ning mis ühtlasi võimaldaksid näha kvantitatiivse uurimuse tulemusi teisest küljest ja võrrelda ekspertide hinnanguid kvantitatiivse uuringu tulemustega.

Personaalintervjuude eesmärk oli seega toimida küsitluse tulemusel saadud informatsiooni valideerijana. Kvalitatiivse uurimismeetodi teostamiseks olid kaasatud

antud teema eksperdid ning üks sihtrühma esindaja: (1) Tartu Ülikooli riigiteaduste instituudi politoloog, (2) Kaitsepolitsei ametnik ja (3) „Venemaa Kodanike Ühendus Narvas“ esindaja. Eksperdid (sotsiaalteadlane, sisejulgeoleku ekspert ja kaasmaalaste poliitika organisatsiooni esindaja) said oma kogemustele tuginedes kas täiendada, kinnitada või ümber lükata küsitluses väljatoodud seisukohti või siis küsitluse analüüsi tulemusena tekkinud teese ja väiteid. Personaalintervjuud viidi läbi autori enda poolt.²⁰

4.2. Ülevaade sihtrühmast

Küsitlusele vastas kokku 206 inimest, kellest 160 olid narvalased. Kuivõrd käesolev töö keskendub Narva linna elanikele, siis tulenevalt sellest oli küsimustiku analüüsimisel kasutatud ka vaid Narva linna elanike tulemusi. Küsimustiku üldinformatiivsete küsimuste juures palusin määrata küsitletavate elukohta. Meeste ja naiste osakaal oli vastavalt 34% ja 66%. Vanuseline erinevus varieerus alates 17. eluaastast kuni 67. eluaastani.²¹ Vastajatel oli palutud määratleda ka nende haridusastet: kogutud andmete kohaselt oli vastanutest 72% kõrgharidusega või selle omandamisel. Kutseharidusega vastanuid oli 18% ja kesk- või põhiharidusega vastanuid oli ligikaudu 10%. Küsitletavate seas oli töötuid 29% ja töötavaid inimesi 71%, kellest 62% töötas avalikus sektoris, 34% erasektoris ja 5% kolmandas sektoris.

Kuna võrdleva statistilise analüüsi koostamise aluseks on võetud kodakondsus, siis lähtuvalt sellest oli küsitud vastaja kodakondsust. Sünnijärgseid Eesti Vabariigi kodanikke oli vastajate seas 33%, naturalisatsiooni teel Eesti kodakondsuse saanuid oli 41%, Venemaa Föderatsiooni kodanikke 11%, määratlemata kodakondsusega vastajaid 14% ja muu kodakondsusega 1%. Siinkohal tuleb märkida, et sõltumata kodakondsusest tundis 74% vastanutest end rahvusvähemusena.

²⁰ Töö piiratud mahu tõttu viidi süvaintervjuud läbi vaid 3 eksperdiga. Kuid käesoleva töö seisukohalt oli eesmärgiks kaardistada nõ esmane tasand antud valdkonna uurimiseks. Täiendavate intervjuude läbiviimine ning küsitluse valimi suurendamine on antud töö üheks edasiarendamise võimaluseks.

²¹ Siinkohal tasub ka ära märkida, et kõige esinduslikum vanuserühm oli 20-30 eluaastat (60 vastajat), mis võimaldab anda hea ülevaate ka noorema põlvkonna seisukohtadest.

Ühe olulise aspektina tasub veel välja tuua, et etnilise enesemääratluse põhjal tundis 82% vastanutest end venelasena, 9% eestlasena ja 9% märkis end mõne muu rahvuse hulka. Huvitava kommentaarina võib ka lisada, et viimase 9% seas oli näiteks vepsalane, tatarlane, soomlasi ja Eestis küllaltki laialdaselt levinud enesemääratlus „рустонец” ehk nn eesti-venelane. Kindlasti ei saa omavahel siduda kodakondsust enesemääratlusega, sest kodakondsus pole määrav ja tänapäeva mõistes omab pigem instrumentaalset funktsiooni. Küll me saame aga rääkida Eesti kodanikest, sealhulgas nendest, kes on Eesti kodanikuks saanud naturalisatsiooni teel. Lähtudes tulemustest (vt Tabel 2.), siis näeme, et nende 74% hulgas, kes tunneb end rahvusvähemusena, on 69% Eesti Vabariigi kodanikud.

Tabel 2. Etniline enesemääratluse erinevus lähtuvalt kodakondsusstaatusest

			Kodakondsus				
			Kokku	Sünnijärgne Eesti kodanik	Naturalisatsiooni teel saanud Eesti kodakondsuse	Venemaa Föderatsiooni kodanik	Määratlemata kodakondsusega isik
			160	52	66	18	22
Palun määrake oma etniline enesemääratlus	eestlane	h%	15	15	0	0	0
		v%	100%	100.0%	0.0%	0.0%	0.0%
		index	9.4%	28.8%	0.0%	0.0%	0.0%
			100	308	N/A	N/A	N/A
	venelane	h%	131	32	63	14	20
		v%	100%	24.4%	48.1%	10.7%	15.3%
		index	81.9%	61.5%	95.5%	77.8%	90.9%
			100	75	117	95	111

4.3. Küsitluse analüüsi tulemused

Käesoleva töö peamine eesmärk on välja selgitada, kas Narva linna elanikud on teadlikud Venemaa kaasmaalaste poliitikast ja kohalikest vene organisatsioonidest ning kas ja miks nad on neist mõjutatud. Töö teoreetilises osas arutlesin selle üle, millised on kaasmaalaste poliitika peamised tunnused ning missugused põhjused või tegurid

mõjutavad nii selle nähtavust kui ka mõju tema sihtrühma suunal. Lähtuvalt sellest on küsimustiku tulemuste analüüs jaotatud kaheks teemavaldkonnaks: (a) arvamus poliitikast ja Eesti ühiskonnast; (b) Venemaa kaasmaalaste poliitika mõju ja olulisus narvalaste jaoks. Teoreetilises osas kirjeldatud „kolmikneksuse mudelist” tulenevalt on kahe teemavaldkonna eesmärk selgitada välja, kuidas küsimustiku tulemus kajastab vene rahvusvähemuse suhestumist Eesti või Venemaaga.

Järgneva analüüsi koostamisel on tulemusi võrreldud üldise tulemuse ning kodakondsuse alusel. Tulenevalt töö teoreetilises osas ilmnenust on kodakondsus üks neist kriteeriumitest, mille põhjal on võimalik uurida, kuidas erinevate sihtgruppide arvamused ja seisukohad Eesti ühiskonnast kui ka Venemaa kaasmaalaste poliitikast erinevad. Lähtuvalt sellest saame teha järeldusi, kuivõrd Eesti kodanikud, Venemaa kodanikud ning määratlemata kodakondsusega isikud on vastuvõtlikud või teadlikud Venemaa kaasmaalaste poliitikast ning kohalike vene organisatsioonide olemasolust.

4.3.1. Eesti ühiskond ja poliitika

Küsimustikus oli palutud anda hinnanguid praegusele riigikorrale. Vastajatel oli võimalus paigutada Eesti Vabariigi kord 5-pallilisele skaalale, kus „1” tähendas, et riigis on tugev kord ja piirab inimeste tegevusvabadust ning „5” tähendas, et riik kaitseb ja soodustab tegevusvabadust. 43% vastanutest hindas praegust riigikorda üldiselt piiravaks, 19% vastanutest hindas riigikorda üldiselt vabaks ning 38% keskmiselt piiratud või keskmiselt vabaks. Siinkohal tuleb lisada, et kõige madalama hinnangu (riigis on tugev kord ja piirab inimeste tegevusvabadust) andsid määratlemata kodakondsusega isikud (23% kõigist määratlemata kodakondsuseta isikutest) ning seejärel sünnijärgsed Eesti Vabariigi kodanikud (15% kõigist sünnijärgsetest Eesti kodanikest). Seega saame öelda, et rahulolematust tänase riigikorraga on kõige suurem eelkõige määratlemata isikute seas, sest näiteks kõikidest Venemaa Föderatsiooni kodanikest andis kõige madalama hinnangu praegusele riigikorrale vaid 5%, keda on vähem kui naturalisatsiooni teel saanud Eesti kodanikud (9%).

Samuti jäi rahulolu Eestis toimiva demokraatiaga suhteliselt madalaks. Ligikaudu pool ehk 48% vastanutest olid kas pigem mitte rahul või üldse mitte rahul. Üldiselt rahul või väga rahul toimiva demokraatiaga oli 17% ja keskmiselt rahul oli 34% vastanutest. Analüüsidest demokraatia rahuolu kodakondsusstaatuse põhjal, siis kõige rahulolematud toimiva demokraatiaga on määratlemata kodakondsusega isikud (59% kõigist kodakondsuseta isikute seast), järgmisena tulevad Venemaa Föderatsiooni kodanikud (56% kõigist Venemaa kodanikest). Eesti kodanike seas oli rahulolematust toimiva demokraatiaga seevastu küllaltki kõrge: 40% kõikidest sünnijärgsetest kodanikest ning 47% naturalisatsiooni teel saanud Eesti kodanikest olid rahul tänase demokraatia toimimisega Eestis.

Usaldus erinevate institutsioonide vastu jäi suhteliselt madalaks. Vastajatel oli palutud hinnata 5-pallisel skaalal usaldust erinevate institutsioonide vastu, kus „1” tähendas mitteusaldust ja „5” tähendas usaldust. Kõige madalamalt on usaldatud Riigikogu, poliitikud, erakonnad - nende kõigi keskmine usaldus 5-pallisel skaalal oli alla 2. Võrdlemisi kõrgema tulemusega eelmiste institutsiooniga oli usaldatud Eesti politseid, Eesti õigussüsteemi, Euroopa Liitu ja NATO-t: kõigi keskmine tulemus 5-pallisel skaalal vahemikus 2 kuni 3.

Hinnates antud teemavaldkonna tulemusi on võimalik öelda, et vaadeldes rahulolematust kolme faktori põhjal (riigikord, demokraatia ja usaldus riigi vastu), oli tulemuseks kõrge rahulolematuse tase eelkõige määratlemata kodakondsusega isikute ning Venemaa Föderatsiooni kodanike seas. „Kolmikneksuse mudelist” järeldub, et rahvusvähemus Eestis on mingil määral vastanduv positsioonis rahvusriigiga ja see on kogutud empiiriliste andmete põhjal esimene kriteerium, mille kohaselt võib oletada, et rahvusvähemus hoiab pigem välise kodumaa poole.

4.3.2. Eesti-Vene suhted ning Venemaa nõndanimetatud kaasmaalaste poliitika

Küsimustiku kolmas teemavaldkond hõlmas ka Eesti ja Venemaa suhteid ning Venemaa nõndanimetatud kaasmaalaste poliitikat. Esmalt oli küsitud, kui olulised on

vastaja jaoks Eesti-Vene suhted üldiselt. Hinnates tabelis 3 kajastatud tulemusi on näha, et Eesti-Vene suhted on pigem olulised või väga olulised määratlemata kodakondsusega isikutele (96% kõigist määratlemata kodakondsusega isikutest), seejärel Venemaa kodanikele ja naturaliseerunud Eesti kodanikele (94% mõlema sihtgrupi vastanutest), ning ka 90% sünnijärgsetest Eesti Vabariigi kodanikest pidasid Eesti-Vene suhteid samuti oluliseks.

Tabel 3. Eesti ja Venemaa suhete olulisus kodakondsuse võrdluses

			Kodakondsus				
			Kokku	Sünnijärgne Eesti kodanik	Naturalisatsiooni teel saanud Eesti kodakondsuse	Venemaa Föderatsiooni kodanik	Määratlemata kodakondsusega isik
			160	52	66	18	22
Kui olulised on Teie jaoks Eesti ja Venemaa vahelised suhted?	Väga olulised	h%	102	31	42	11	16
		v%	100%	30.4%	41.2%	10.8%	15.7%
		indeks	63.8%	59.6%	63.6%	61.1%	72.7%
			100	94	100	96	114
	Pigem olulised	h%	46	15	20	6	5
		v%	100%	32.6%	43.5%	13.0%	10.9%
		indeks	28.8%	28.8%	30.3%	33.3%	22.7%
			100	100	105	116	79
	Pigem mitte olulised	h%	6	3	2	0	1
		v%	100%	50.0%	33.3%	0.0%	16.7%
		indeks	3.8%	5.8%	3.0%	0.0%	4.5%
			100	154	81	N/A	121
	Mitte olulised	h%	2	1	1	0	0
		v%	100%	50.0%	50.0%	0.0%	0.0%
		indeks	1.3%	1.9%	1.5%	0.0%	0.0%
			100	154	121	N/A	N/A

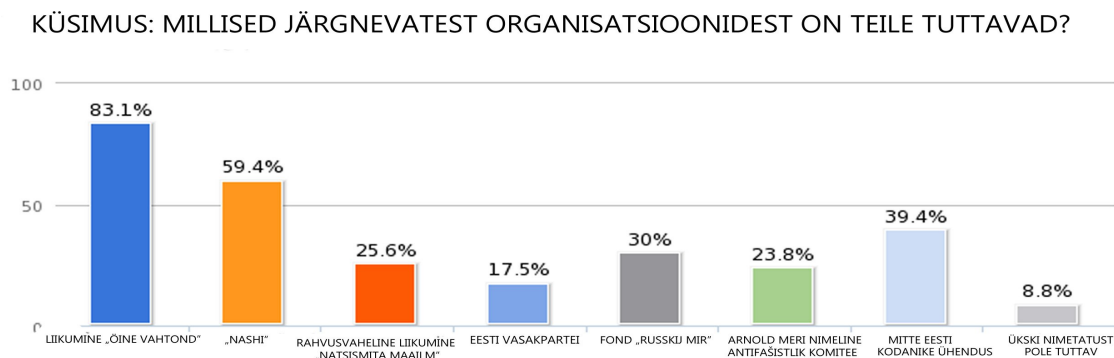
Vastajatel oli võimalus põhjendada oma seisukohti avatud vastuse vormis. Üldiselt jagunesid seisukohad kaheks: majanduslikud võimalused koostööks ning „heanaaberlikud“ suhted. Kõige enam nähti Eesti-Vene suhete olulise pidepunktina majanduslikku koostööd, kuna Venemaal on suur turg, mille vajadused on lõpmatud ning tulenevalt sellest rõhutati, et Eesti kui väikeriik võiks selle arvelt "kenasti

rikastuda". Teiseks rõhutati häid suhteid naabritega: „*Naabrid peavad sõbrustama üksteisega ja abistama rasketel hetkedel*”. Sarnaseid kommentaare oli veelgi (3), kuid sellele lisaks oli mõne kommentaari puhul välja toodud võimalikke kultuurivahetusprogramme, mida näiteks Venemaa kaasmaalaste poliitika raames on mitmeid kordi rakendatud.

Töö seisukohalt oli eelkõige oluline uurida, kuivõrd teadlikud on Narva linna elanikud erinevate vene organisatsioonide, liikumiste või ühenduste olemasolust. Seda peamiselt põhjusel, et varasemates Eestis läbiviidud uuringutes pole kordagi põhjalikult vaadeldud Eestis elavate "mitte-eestlaste" teadlikkust või seisukohti erinevate Venemaaga seotud organisatsioonide kohta. Teiseks aitab taoline teadmine palju selgemalt hinnata Venemaa kaasmaalaste poliitika tulemuslikkust Eestis.

Lähtuvalt joonisest 4 näeme, et kõige enam (83% kõigist vastanutest) tunni liikumist „Öine Vahtkond”. 59% vastanutest teadis organisatsiooni „Nashi”, mis on küll peamiselt Venemaal tegutsev organisatsioon, kuid 2007. aasta Tallinnas toimunud rahutuste käigus üritas survestada Eesti Vabariiki läbi Moskvast asuva Eesti suursaatkonna blokeerimise. Teisalt on selle organisatsiooni nähtavus narvalaste seas tingitud ka vene meediast. Võrdlemisi vähe tunni nõndanimetatud ülemaailmseid organisatsioone „Natsisimita maailm” ja fond „Vene maailm”, vastavalt 26% ja 30% kõigist vastanutest. Ühe olulise järeldusena võib siinkohal seega arvata, et need organisatsioonid kui Venemaa välispoliitika või kaasmaalaste poliitika instrumendid, pole narvalasteni jõudnud. Tulenevalt sellisest järeldusest võime öelda, et nimetatud organisatsioonide mõjutegevus on antud tulemuste põhjal praktiliselt olematu.

Joonis 3. Teadlikkus vene organisatsioonidest



Vastajate endi poolt olid avatud vastusega küsimuse juures eraldi välja toodud järgmised organisatsioonid: „Venemaa kodanike ühendus”, „Vene kodanike ühendus Narvas” ning „Juri Mishini nimeline Venemaa kodanike ühendus”. Kahe viimase organisatsiooni puhul saab rääkida neist kui nõ kohaliku tasandi organisatsioonidest, mis omavad selget sihtgruppi. Seetõttu on loogiline, et narvalased on teadlikud nende olemasolust.

Küsitluse üks eesmärkidest oli välja selgitada vastajate teadlikkus ja ettekujutus lisaks konkreetsetest organisatsioonidest ka Venemaa kaasmaalaste poliitika kõige üldisemast tegevusest. Tulenevalt töö eesmärgist oli vajadus analüüsida Venemaa kaasmaalaste poliitikat. Vastajatel palutud valida need väited, mis nende arvates käivad Venemaa kaasmaalaste poliitika kohta. Teoreetilises osas tõin välja ning kõrvutasin Venemaa kaasmaalaste poliitika ametlikud deklaratsioonid ning Kaitsepolitsei aastaraamatutes kõlanud väited. Sellest tulenevalt oli vastajatel valida 6 vastusevariandi vahel. Andmeanalüüsi tulemusena võib öelda, et kõige enam said kinnitust Venemaa kaasmaalaste poliitika ametlikud deklaratsioonid: vastajate jaoks olid olulisimad vene keele ja kultuuri edendamine (33% kõigist vastanutest), võitlus ajaloo võltsimise vastu (17% kõigist vastanutest) ning kaasmaalaste õiguste kaitse (22% kõigist vastajatest). Kaitsepolitsei ameti aastaraamatutes kõlanud väited Venemaa kaasmaalaste poliitika kohta leidsid vähest kinnitust: kohalike vene organisatsioonide rahastamine (13%

kõigist vastanutest), agressioon Eesti Vabariigi vastu (5% kõigist vastanutest) ning teiste riikide manipuleerimine (7% kõigist vastanutest).

Analüüsid tulemusi kodakondsuse põhjal (vt tabel 4), siis selgub, et väidet „vene keele ja kultuuri edendamine” kinnitasid 40% Venemaa Föderatsiooni kodanikest kui ka 40% määratlemata kodakondsusega isikutest. Eesti Vabariigi kodanikest: 32% sünnijärgsetest kodanikest ning 28% naturalisatsiooni teel saanud Eesti kodanikest. Tulemused on üsna võrdsed, kuid erinevus on eelkõige Eesti Vabariigi ja Venemaa Föderatsioonid kodanike ning määratlemata kodakondsusega isikute vahel.

Väide „võitlus ajaloo võltsimise vastu” leidis kinnitust eelkõige määratlemata kodakondsusega isikute seas (24%), kuid teiste sihtgruppide seas saavutas see väide võrdlemisi madala tulemuse. Võib oletada, et selline tulemus on tingitud inimeste taustast. Võttes eelduseks, et osa vastanutest või osa nende vanematest on pärit nõukogude ühiskonnast saab öelda, et nende nägemus ajaloost võib olla tingitud tollasest propagandast või haridussüsteemist, mille läbi mille juurutati Nõukogude Liidule sobivat käsitlust ajaloost.

Siinkohal tuleb eraldi rõhutada, et väide „kaasmaalaste õiguste kaitse” sai kõrgema toetuse eelkõige just Venemaa Föderatsiooni kodanike seas (31%), kellele Venemaa kaasmaalaste poliitika eelduste kohaselt suunatud on. Huvitav asjaolu selgub aga naturaliseeritud Eesti kodanike kohta, nimelt 24% naturaliseerimise teel Eesti kodakondsuse saanud vastajatest kinnitasid kaasmaalaste õiguste kaitse väidet. Ilmselt saab antud tulemust põhjendada vastanute varasema kodakondsusega, sest enne Eesti kodakondsuse saamist olid nad kas Venemaa kodanikud, määratlemata kodakondsusega või mõne muu riigi kodakondsusega isikud. Sellise eelduse juures on võimalik, et need 24% vastanutest on rohkem seotud Venemaa Föderatsiooniga (k.a Nõukogude Liiduga) ning tulenevalt sellest ka antud väidet toetasid. Sünnijärgsete Eesti Vabariigi kodanike kui ka määratlemata kodakondsusega isikute seas saavutas antud väide võrdlemisi madalama toetuse, vastavalt 17% ning 18% mõlema sihtgrupi vastajatest.

Väidet „Venemaa kaasmaalaste poliitika õhutab agressiooni Eesti Vabariigi vastu” kinnitasid 10% sünnijärgsetest Eesti kodanikest. Ülejäänud sihtgruppide toetus antud väitele jäi marginaalseks, kuna määratlemata kodakondsusega isikutest ei arvanud üksi

nii, Venemaa Föderatsiooni kodanikest 3% ehk 1 vastaja kinnitas antud väidet ning naturaliseeritud Eesti kodanikest 3% ehk 4 vastajat.

„Venemaa kaasmaalaste poliitika kui vahend teiste riikide manipuleerimiseks” sai sarnaselt eelmisele väitele analoogse tulemuse. Näiteks ükski Venemaa Föderatsiooni kodanikest ei kinnitanud antud väidet. Määratlemata kodakondsusega isikutest arvas nii 4%, naturaliseeritud Eesti kodanikest 7% ning sünnijärgsetest Eesti Vanariigi kodanikest 12%.

Tabel 4.

			Kodakondsus		Naturalisatsiooni teel saanud Eesti kodakondsuse	Venemaa Föderatsiooni kodanik	Määratlemata kodakondsusega isik
			Kokku	Sünnijärgne Eesti kodanik			
			311	99	127	35	45
Millised Teie arvates alljärgnevatest väidetest kuuluvad Venemaa Föderatsiooni kaasmaalaste poliitika hulka	Venemaa kaasmaalaste poliitika tegeleb vene keele ja kultuuri edendamisega	h%	102	32	36	14	18
		v%	100%	31.4%	35.3%	13.7%	17.6%
		index	32.8%	32.3%	28.3%	40.0%	40.0%
			100	N/A*	N/A*	N/A*	N/A*
Venemaa kaasmaalaste poliitika võitleb ajaloo võltsimise vastu	Venemaa kaasmaalaste poliitika võitleb ajaloo võltsimise vastu	h%	54	13	23	6	11
		v%	100%	24.1%	42.6%	11.1%	20.4%
		index	17.4%	13.1%	18.1%	17.1%	24.4%
			100	N/A*	N/A*	N/A*	N/A*
Venemaa kaasmaalaste poliitika kaitseb kaasmaalaste õigusi	Venemaa kaasmaalaste poliitika kaitseb kaasmaalaste õigusi	h%	69	17	31	11	8
		v%	100%	24.6%	44.9%	15.9%	11.6%
		index	22.2%	17.2%	24.4%	31.4%	17.8%
			100	N/A*	N/A*	N/A*	N/A*
Venemaa kaasmaalaste poliitika rahastab kohalikke organisatsioone	Venemaa kaasmaalaste poliitika rahastab kohalikke organisatsioone	h%	40	12	20	2	6
		v%	100%	30.0%	50.0%	5.0%	15.0%
		index	12.9%	12.1%	15.7%	5.7%	13.3%
			100	N/A*	N/A*	N/A*	N/A*
Venemaa kaasmaalaste poliitika õhutab agressiooni Eesti Vabariigi vastu	Venemaa kaasmaalaste poliitika õhutab agressiooni Eesti Vabariigi vastu	h%	15	10	4	1	0
		v%	100%	66.7%	26.7%	6.7%	0.0%
		index	4.8%	10.1%	3.1%	2.9%	0.0%
			100	N/A*	N/A*	N/A*	N/A*
Venemaa kaasmaalaste poliitika on poliitiline vahend	Venemaa kaasmaalaste poliitika on poliitiline vahend	h%	23	12	9	0	2
		v%	100%	52.2%	39.1%	0.0%	8.7%
			100	N/A*	N/A*	N/A*	N/A*

	teiste riikidega manipuleerimiseks	v% index	7.4% 100	12.1% N/A*	7.1% N/A*	0.0% N/A*	4.4% N/A*
--	---	-----------------	-------------	---------------	--------------	--------------	--------------

Võttes lühidalt kokku antud küsimuste tulemused, siis jagunesid arvamused grupiti järgnevalt:

1. määratlemata kodakondsusega isikud ja Venemaa Föderatsiooni kodanikud kinnitasid pigem Venemaa kaasmaalaste poliitika ametlikku versiooni ning Kaitsepolitsei aastaraamatutes kõlanud väited pigem ei leidnud kinnitust.

2. Eesti Vabariigi kodanikud (sünnijärgsed kui ka naturaliseeritud) kinnitasid pigem Kaitsepolitsei aastaraamatutes kõlanud seisukohti ning Venemaa kaasmaalaste poliitika ametlikke seisukohti kinnitati pigem vähe.

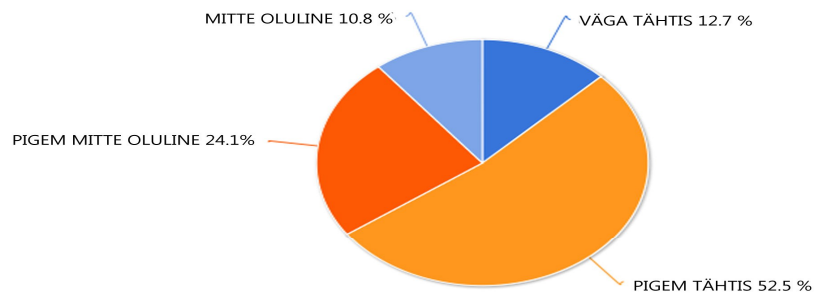
Väljatoodud arvamuste jagunemine sihtgruppide vahel kõneleb sellest, et Venemaa Föderatsiooni kodanikud ja määratlemata kodakondsusega isikud eelistavad pigem Venemaa kaasmaalaste poliitika deklaratsioone. Esiteks saame järeldada, et antud sihtgrupil on võrdlemisi teistsugune arvamus ja ettekujutus Venemaa kaasmaalaste poliitikast kui Kaitsepolitsei ametil ning Eesti Vabariigi kodanikel. Teiseks võime öelda, et need kaasmaalaspoliitika lubadused ja eesmärgid, millest oli juttu teoreetilise osa (ptk 3.1), on antud sihtgrupile nõ olulised ning vajalikud eneseteostuseks.

Venemaa kaasmaalaste poliitika teemavaldkonna viimane küsimus käsitles Venemaa kaasmaalaste poliitika olulisust vastaja enda jaoks. Nagu ka enamike teiste küsimustega, tulenes see Brubakeri „kolmikneksuse mudeli” ülesehitusest - teooria kohaselt on rahvusvähemus valiv nii rahvusriigi kui ka välise kodumaa suhtes. Valikud ja eelistused rahvusriigi või välise kodumaa suhtes tulenevad nimetatud osapoolte lubadustest. Seega oli antud küsimuse eesmärk välja selgitada, kas ja kui laialdaselt sinne vene rahvusvähemus suhestub Venemaa kaasmaalaspoliitikaga ning Venemaaga üldiselt. Tulemuste põhjal saab öelda, et üldiselt oli Venemaa kaasmaalaste poliitika vastajate jaoks oluline - seda väljendab joonis 5. 13% vastanutest pidas kaasmaalaste poliitikat

väga oluliseks, 53% vastajatest pigem oluliseks, 24% pigem mitte oluliseks ning 11% üldse mitte oluliseks.

Joonis 4. Kaasmaalaste poliitika olulisus

KÜSIMUS: KUIVÕRD OLULINE VÕI MITTE OLULINE ON VENEMAA KAASMAALASTE POLIITIKA TEIE JAOKS?



Kui analüüsida tulemusi kodakondsuse põhjal, siis tabelist 5 selgub, et Venemaa kaasmaalaste poliitika on oluline või pigem oluline eelkõige määratlemata kodakondsusega isikutele ning Venemaa Föderatsiooni kodanikele. Tulemused jagunesid vastavalt: 82% määratlemata kodakondsusega isikutest peab Venemaa kaasmaalaste poliitikat enda jaoks kas oluliseks või pigem oluliseks ning sama arvab 84% Venemaa Föderatsiooni kodanikest.

Venemaa kaasmaalaste poliitika olulisus Eesti kodanikele erines oluliselt eelmisest kahest sihtgrupist. Esiteks pooled ehk 50% sünnijärgsetest Eesti Vabariigi kodanikest pidas kaasmaalaste poliitikat enda jaoks oluliseks, kuid Eesti kodakondsuse naturalisatsiooni teel saanud isikute seas leidis vajadust Venemaa kaasmaalaste poliitika järele 66%. Viimane tulemus võib viidata nende inimeste varasemale kodakondsusele või näiteks jätkuvale kuulumisele Venemaa kultuuriruumi juurde.

Tabel 5. Venemaa kaasmaalaste poliitika olulisuse erinevus kodakonsugeti

			Kodakondsus				
			Kokku	Sünnijärgne Eesti kodanik	Naturalisatsiooni teel saanud Eesti kodakondsuse	Venemaa Föderatsiooni kodanik	Määratlemata kodakondsusega isik
			158	52	64	18	22
Kui oluline või mitte oluline on Venemaa kaasmaalaste poliitika Teie jaoks üldiselt?	Väga oluline	h%	20	4	9	3	3
		v%	100%	20.0%	45.0%	15.0%	15.0%
		index	12.7%	7.7%	14.1%	16.7%	13.6%
			100	61	111	132	108
	Pigem oluline	h%	83	22	33	12	15
		v%	100%	26.5%	39.8%	14.5%	18.1%
		index	52.5%	42.3%	51.6%	66.7%	68.2%
			100	81	98	127	130
	Pigem mitte oluline	h%	38	16	16	2	4
		v%	100%	42.1%	42.1%	5.3%	10.5%
		index	24.1%	30.8%	25.0%	11.1%	18.2%
			100	128	104	47	75
	Üldse mitte oluline	h%	17	10	6	1	0
		v%	100%	58.8%	35.3%	5.9%	0.0%
		index	10.8%	19.2%	9.4%	5.6%	0.0%
			100	179	87	52	N/A

Küsitluse läbiviimise käigus toodi vastajate poolt lisakommentaaridena lisaks välja ka mõtteid ja seisukohti, et Eesti kohalike vene organisatsioonide algne eesmärk ja funktsioon on mandunud, kuna nende organisatsioonide juhtfiguurid on ebapädevad ning manipuleeritavad. Samuti öeldi, et Eestis elavate mitte-eestlastega ei tegele keegi peale Venemaa. Samas „kolmikneksuse mudeli” põhjal ei saagi väita, et Venemaa on ainuke subjekt, kes tegeleb siinse vene rahvusvähemusega, kuna rahvusriigil ehk Eesti riigil pikemas perspektiivis on kasulikum arvestades oma huvisid (aktiivselt ja sisuliselt) kaasata ühiskonda kõiki nõ rahvusvähemusi. Teisest küljest tuleb mõista, et „kolmikneksuse mudelis” on võimalik, et rahvusvähemus on suhestunud ainult oma välise kodumaaga, nagu viimasest lisakommentaarist ka järeldada võib. Kuid taolisele mõtteavaldusele oli ka mitmeid vastupidiseid arvamusi, näiteks hinnang, et Venemaa kaasmaalaste poliitika kohalolekut pole tunda, või seisukoht, et kuna inimene elab

Eestis ja tal pole sidet Venemaaga, siis sellest tulenevalt puudub ka vajadus nõndanimetatud kaasmaalaste poliitika järele.

4.4. Süvaintervjuude tulemused

Kvalitatiivset süvaintervjuude põhist analüüsi on rakendatud eelkõige kvantitatiivse uuringu tulemuste „põhjus-seos-tagajärg” analüüsiks, mis ühtlasi abistab töös püstitud uurimisküsimuse võimaliku vastuse leidmist. Viisin läbi intervjuud kolme erineva osapoolega, paludes neil vastata Venemaa kaasmaalaste poliitikaga seonduvatele küsimustele ning ühtlasi tutvustasin neile läbiviidud küsitluse esialgseid tulemusi ning palusin neil seda kommenteerida. Intervjuudel osalesid: (1) Tartu Ülikooli politoloog, (2) Kaitsepolitseiameti esindaja ning (3) „Vene kodanike ühendus Narvas” esindaja.²²

4.4.1. Kes on Venemaa kaasmaalaste poliitika sihtrühm?

Intervjuu sissejuhatuses palusin ekspertidel kommenteerida Venemaa nõndanimetatud kaasmaalaste poliitika eesmärgi ja selle potentsiaalset sihtrühma, eesmärgiga võrrelda mõistete tõlgendamise erinevust ning välja selgitada selle sihtgrupi määratlemise kriteeriume Venemaa poolt.

Tartu Ülikooli politoloogi (Intervjuu 1) arvates on kaasmaalaste poliitika kaudsem eesmärk mõjutada sihtriikide valitsusi ja poliitikaid, kus elavad kaasmaalased. Balti ja SRÜ riikide mõjutamine on esimene prioriteet. Kaasmaalaste poliitika on suunatud kõige laiemas mõttes nendele, kes tunnevad end Venemaa kaasmaalastena. Kaasmaalaste poliitika otsene deklareeritud eesmärk on hoida inimesi Venemaa kultuuriväljas, ning eksperdi hinnangul teostavad samalaadset poliitikat ka Prantsusmaa ja Inglismaa. Teine väljakuulutatud eesmärk on tuua kaasmaalasi tagasi Venemaale

²² Järgneva analüüsi juures tuleb arvestada, et iga küsimuse käsitlemisel on intervjuude tulemused toodud välja eraldiseisva lõiguna, millele järgneb autori enda kokkuvõte.

leevendamaks selle demograafilist kriisi. Samas ei ole kõikide kaasmaalaste emamaale naasemine võimalik, sest sellisel juhul kaoks kaasmaalaspoliitika mõte:

"Paradoksaasel kombel pole võimalik kõiki kaasmaalasi tagasi tuua, kuna siis kaotab Venemaa võimaluse kontrollida venekeelse rahvusvähemuste kaudu sihtriikide poliitikat"

„Vene kodanike ühendus Narvas” esindaja (Intervjuu 2) sõnul on Venemaa kaasmaalaste poliitika pelgalt vahend, mille läbi teostatakse riikidevahelisi poliitikat. Narva linnas ei ole see poliitika nähtav ega tuntav. Vaid Tallinna puhul on võimalik näha mõningaid ilminguid.

Kaitsepolitsei ameti esindaja (Intervjuu 3) hinnangul täidab Venemaa kaasmaalaste poliitika eelkõige Venemaa välispoliitika toetamise funktsiooni, mille eesmärk on tugevdada rahvuslikku identiteeti, mis ületaks Venemaa riigipiire. Venemaa kategoriseerib kaasmaalasteks praktiliselt kõiki endises Nõukogude Liidu elanud kodanikke, kuid samal ajal ei taheta anda kaasmaalaste staatust ning õiguslikke tagatisi Kesk-Aasia riikide kodanikele, kes ise näiteks tahaksid end sinna gruppi paigutada. Küll soovib kaasmaalaste poliitika anda kaasmaalase staatust Venemaast lääne pool elavatele endistele Nõukogude Liidu elanikele.

Ekspertide kommentaarid kinnitasid töö teoreetilises osas (vt ptk 3.1) kirjeldatud Venemaa kaasmaalaspoliitika deklaratiivsete ja tegelike eesmärkide lahknevust. Seega on eksperthinnangutest võimalik järeldada, et kaasmaalaste poliitika on suunatud eelkõige endistes Nõukogude Liidus elanud inimestele. Kuid samas tuleb arvestada, et antud poliitikat võib pidada üheks Venemaa välispoliitikat teostavaks instrumendiks, mis kasutab ära sihtriikides elavaid kaasmaalasi.

4.4.2. Milline on Venemaa kaasmaalaste poliitika võimalik mõju?

Narvas läbiviidud küsimustiku tulemuste põhjal selgus, et 74% vastanutest tundis ennast rahvusvähemusena, kuigi $\frac{3}{4}$ vastajatest on Eesti Vabariigi kodanikud ja ülejäänud

¼ olid kas Venemaa Föderatsiooni kodanikud või määratlemata kodakondsusega isikud. Tulenevalt sellisest paradoksist ehk nõ kodakondsuse ja rahvusvähemuse protsentuaalsest suurest erinevusest, palusin ekspertidel kommenteerida kuivõrd Venemaa kaasmaalaste poliitika ning kohalikud vene organisatsioonid on mõjutanud siinseid mitte-eestlasi ja nende kuulumist vene rahva või kultuuriruumi hulka.

Tartu Ülikooli politoloogi (Intervjuu 1) arvates kuuluvad siinsed venelased (sõltumata kodakondsusest) vene rahva hulka *a priori*. Venemaa saab mõjutada kuulumise tunnetust, kuid osasid Eestis elavaid venelasi häirib asjaolu, et Venemaa võtab õiguse rääkida siin elavate venelaste nimel. Eestis elavad venelased tunnistavad tihti, et nad on venelased, kuid rõhutatakse kuulumist Eesti ühiskonda. Kui vaadata mõjutegevust teisest küljest, siis Venemaa kaasmaalaste poliitika võib tekitada inimeste seas positiivset kuulumistunnet: „minust hoolitakse”. Eesti ja Venemaa mõjutegevus kaasmaalaste suunal töötab mõjupäraselt st mõni hakkabki rohkem Venemaa kaasmaalaseks, mõni vastandub ja püüab olla Eesti ühiskonna liige. Eksperti arvates on kaasmaalaspoliitika mõju kindlasti olemas, kuid see on eelkõige poliitiline ehk läbi kohalike organisatsioonide. Teiseks läbi keele ja kultuuri ehk hariduse. See tähendab lihtsustatud mõttes seda, et kus on venekeelsed koolid, seal on ka Venemaalt toodud õpikud.

Kohaliku vene organisatsiooni esindaja (Intervjuu 2) tõi näiteid sellest, kuidas Narvas asuv Vene konsulaat abistab organisatsioonide projekte, mille abil saadetakse lapsi St. Peterburgi muuseumidesse, et nad tunnetaksid vene kultuuri suurust. Samuti saadetakse lapsi Venemaale laagrisse, kus nad saavad suhelda oma eakaaslastega. Vene organisatsiooni esindaja arvates ei muutu Narva venelaste „juured” ja etniline enesemääratlus seni, kuni Eesti riik ei suuda integreerida Eestis elavaid venelasi. Tallinna puhul saame rääkida, et inimesed kaotavad nõ vene päritolu, kuid see ei muuda neid rohkem eestlaseks. Inimesed on eraldumas nii Eestist kui ka Venemaast.

Kaitsepolitsei ameti esindaja (Intervjuu 3) hindas kaasmaalaste poliitikat kui mõjuallikat suhteliselt ebaefektiivseks, pigem avaldab mõju meedia. Kaasmaalaste poliitika pretendeerib venekeelse meedia mõjutamisele, kuid kindlasti ei ole kaasmaalaste poliitika suuteline mõjutama peamisi meediakanaleid. Venemaa riiklik

poliitika mõjutab meediakanaleid, mis jõuavad Eestis elavate nõndanimetatud kaasmaalasteni, seega vene meedia mõjutab siinseid mitte-estlasi küll. Kohalike vene organisatsioonide puhul ei ole näha olulist mõjutegevuse rolli, pigem nad mõjutavad oma ring- ja liikmeskonna inimesi.

Venemaa kaasmaalaste poliitika mõju on kindlasti olemas, kuid nagu kirjeldas Tartu Ülikooli politoloog, siis vene rahvusvähemus kuulub Venemaa kultuuriruumi hulka *a priori*. Kui rääkida mõjust, siis on see eelkõige poliitiline ning seda teostatakse läbi kohalike organisatsioonide. See väide kinnitab taaskord, et kohalikud vene organisatsioonid on kaasmaalaspoliitika ja seeläbi Venemaa instrumendid, nagu kirjeldatud ka käesoleva töö peatükis 3.1 ja 3.2. Kaitsepolitsei ameti esindaja hinnangutest selgub, et kaasmaalaste poliitika kui otsene mõjutustegevuse vahend on olnud pigem ebaefektiivne, kuid mõjutustegevuse juures tuleb silmas pidada vene meedia tõhusat rolli.

4.4.3. Milline ja kui suur on kaasmaalaste poliitika sihtrühma vastuvõtlikkus?

Venemaa kaasmaalaste poliitika ametlike deklaratsioonide põhjal saab väita, et kaasmaalaste poliitika koondab väga paljusid inimesi, sealjuures sõltumata kellegi etnilisest enesemääratlusest. Tulenevalt sellest palusin ekspertidel hinnata Venemaa kaasmaalaste poliitika mõju ja selle vastuvõtlikkust Eestis või mõnes muus konkreetses piirkonnas.

Tartu Ülikooli politoloog (Intervjuu 1) arvas, et kaasmaalaste poliitika vastuvõtlikkus on äärmuslik. On kogemusi, kui inimesed on öelnud, et Venemaalt ei ole midagi head oodata. Näiteks peipsiäärsed vene vanausulised ei puutu Venemaaga üldse kokku, seega mõjutegevus sealses piirkonnas on praktiliselt viljatu. Kaasmaalaste poliitikat on tunda pigem nendes asualades, kus venelased elavad Eesti-Vene piirist kaugel ehk Tallinnas või Tartus. TÜ politoloog põhjendas oma väidet sellega, et piiriäärsetes linnades inimesed tajuvad ja näevad, kuidas Venemaal asjad tegelikult on ning tulenevalt sellest on propaganda sealsetes linnades (nt Narvas) kasutu.

Kohaliku vene organisatsiooni esindaja (Intervjuu 2), seisukoha põhjal saab öelda et siinsed venelased on Eesti kui ka Venemaa püüdlustest sõltumatud. Tänapäeva Eestis on toimumas ühiskondlik segregatsioon, kuna Eesti võimud ei võimalda siinsetel venelastel eestlastega võrdseid karjääri tegemise tingimusi. Tulenevalt sellest puudub eesti-venelastel motivatsioon ja nad ei soovi panustada Eesti üldise heaolu parandamisse. Kaasmaalaste poliitika mõju on tunda pigem Tallinnas, kuna Narvas puudub sisuline koostöö sarnaste organisatsioonide vahel. Samas arvab organisatsiooni esindaja, et kaasmaalaste poliitika oleks palju kasulikum sellisel juhul, kui puuduksid „kisakõrid” nagu Andrei Zarenkov, kuna nad tekitavad konflikte.

Kaitsepolitseiameti esindaja (Intervjuu 3) tõlgendas antud küsimust teise nurga alt. Esiteks peab arvesse võtma asjaolu, et Eesti riigi infoväli pole võimeline mõjutama rahvusvähemusi arvestades, et suurem osa rahvusvähemusi asub suurriigi (Venemaa) võimsas infoväljas. Inimene, kes ei valda riigikeelt ja tarbib vene meediat, kuhu on pikitud poliitilist propagandat, on juba sisuliselt Venemaa poolt mõjutatud. Järelikult selleks, et Eesti saaks mõjutada siinseid rahvusvähemusi, peab ametniku sõnutsi muutuma nende infoväli. Venemaa kaasmaalaste poliitika sihtrühmaks Eestis on riiklike või ühiskondlike otsuste tegelikud langetajad, mitte inimesed nõ „tänavalt”. Kaitsepolitseiameti ametniku arvates on Eesti ühiskonnas tunda, et Venemaa kaasmaalaste poliitika aktivistidesse ei suhtuta kuigi hästi ning neid aktiviste ei võeta Venemaa esindajatena.

Kokkuvõtvalt saame arvamustele tuginedes öelda, et kaasmaalaspoliitika vastuvõtlikkus sõltub kindlast piirkonnast. Tartu Ülikooli politoloogi arvates on piiriäärsetel aladel elavad inimesed rohkem kursis Venemaal toimuvaga. Sarnase seisukoha võttis vene organisatsiooni esindaja, kelle arvates puudub Narvas kohalike vene organisatsioonide vahel sisuline koostöö, mille tõttu pole suudetud realiseerida konkreetseid ideid, mis jõuaksid abivajajateni. Mõjutustegevuse tulemuslikkuse juures omab väga tähtsat rolli vene meedia. Tuginedes Kaitsepolitseiameti esindaja kommentaarile võib järeldada, et vene rahvusvähemus tarbib enese teadmata nõ moonutatud informatsiooni, mis omakorda võib muuta nende arvamust nii Eesti kui ka Vene ühiskonna kohta.

4.4.4. Venemaa kaasmaalaste poliitika: teadlikkus ja olulisus

Läbiviidud küsitluse raames palusin vastajatel ära märkida „väited”, mis nende arvates iseloomustavad Venemaa kaasmaalaste poliitikat. Vastajal oli valida 6 võimaliku vastusevariandi vahel, milleks olid Venemaa kaasmaalaste poliitika ametlikud seisukohad ja Kaitsepolitsei ameti aastaraamatutes kõlanud seisukohad (vt ka alaptk 3.1 töö teoreetilises osas ja alaptk 3.2). Samuti oli küsitud kaasmaalaste poliitika olulisust vastaja enda jaoks. Vastavalt tulemustele palusin ekspertidel kommenteerida, miks kaasmaalaste poliitika deklaratsioonid said suurema toetuse kui Kaitsepolitsei aastaraamatutes kõlanud seisukohad ning miks ligi 65% vastajatele oli kaasmaalaste poliitika kas üldiselt või väga oluline.

Tartu Ülikooli politoloogi (Intervjuu 1) hinnangul on kaasmaalaste poliitika väited „ainuõiged”, sest kaasmaalaste poliitika kultuuri, ajaloo ja õiguste kaitsega tegelebki. Samas on kaasmaalaste poliitika oluline vaid sellele sihtrühmale, kes sellest kasu saab. Kaasmaalaste poliitika saab olla kasulik või oluline näiteks kultuuritöötaja või õpetaja jaoks, sest nad tunnevad igapäevaselt seost oma päritoluga. Sellepärast nad ei saagi öelda, et kaasmaalaste poliitika pole nende jaoks oluline. Antud töö raames läbiviidud kvantitatiivse analüüsi tulemused näitavad siiski seda, et kaasmaalaste poliitika on jätnud positiivse kuvandi kohalikele vene keelt kõnelevatele isikutele. Samuti tuleb arvestada meediatarbimise erinevust. Eeldada võib, et enamik narvalasi vaatab vene televisiooni, mis tihti täidab nn hooldavat rolli tekitamaks inimeste seas hoolitsustunnet Venemaa poolt.

Vene organisatsiooni esindaja (Intervjuu 2) põhjendas selliseid tulemusi eelkõige meediatarbimise erinevusega. Eestis puudub arvestatav venekeelne meedia. Tulenevalt sellest saavad venelased informatsiooni näiteks PBK kaudu. Organisatsiooni esindaja sõnul ei usu Narvas elavad venelased Eesti meediat ja saavad tihti informatsiooni kuulujuttude kaudu.

Kaitsepolitsei ameti esindaja (Intervjuu 3) tõdes, et kaasmaalaste poliitika on juba sõnana populistlik. Sama moodi võib seda poliitikat nimetada venekeelsete inimeste toetamise poliitikaks. Kuna kaasmaalaste poliitika lubadused on antud sihtrühma jaoks

positiivsed, siis miks venelased seda uskuma ei peaks. Kaasmaalaste poliitika läbinähtavus ei olegi võimalik. Pigem on oluline, kas need isikud, kes kaasmaalaste poliitikat teostavad, on usaldusväärsed või mitte.

„Kui venekeelse elanikkonna seas peaks olema usaldus nende isikute vastu, siis on see märk sellest, et kohalikud vene organisatsioonid ja selle liikmeskond, kes viivad läbi kaasmaalaste poliitikat, võivad olla ohtlikud.”

Niisiis ilmneb sellest ühe olulise järeldusena, et kaasmaalaspoliitika „üllad” eesmärgid on siinse vene rahvusvähemuse jaoks olulised. Tänu neile on võimalik saada toetust kohalike organisatsioonide väiksematele eesmärkidele, mis ühtivad kaasmaalaspoliitika deklaratiivsete eesmärkidega. Iseäranis juhtudel, kui on tegemist vene keele või kultuuri edendamisega. Kaitsepolitsei ameti esindaja selgitustest selgub, et Venemaa kaasmaalaste poliitika tegelikud eesmärgid pole läbinähtavad ja kaasmaalaste poliitika toetus rahvusvähemuse seas sõltub kohalike organisatsioonide juhtfiguuride usaldusväärsest. Eeldada võib, et usaldus nende inimeste vastu pole kuigi suur, sest nii peatükist 3.2 kui ka eksperthinnangutest võib järeldada, et siinne vene rahvusvähemus ei võta kohalikke vene organisatsioone kuigi tõsiselt.

4.4.5. Milline on Venemaa kaasmaalaste poliitika seotus Eesti kohalike vene organisatsioonidega?

Küsitluses palusin vastajatel märkida need organisatsioonid, millest ollakse teadlikud. Kuid intervjuude raames palusin ekspertidel välja tuua need organisatsioonid ning kriteeriumid, mille põhjal oleks võimalik öelda, et nad omavad ühist sidet Venemaa kaasmaalaste poliitikaga.

Tartu Ülikooli politoloogi kommentaari (Intervjuu 1) põhjal saame öelda, et esimene grupp, mida on võimalik siduda kaasmaalaste poliitikaga, on need, kes ise ennast vastavalt postuleerivad, kuid üldjuhul on need organisatsioonid fiktiivsed. Teise gruppi võib liigitada vene õpetajate, vene kultuuri ning seltside ühendusi. Näiteks Eestis on

Vene Õpetajate Liit väga tugev, kuna nad võitlevad puht inimlikult vene keele õpetamise eest ning kuna Venemaa toetab nende tegevust, siis nad soosivad neid, kelle poolt tuleb abi. Kõige otsesemaks kaasmaalaste poliitika teostajaks on Venemaa suursaatkond, sest see on nende ülesanne. Seejärel on need samad kaasmaalasorganisatsioonid, näiteks vene parteid. Näiteid erasektorist praktiliselt puuduvad, sest vene huvide afišeerimine mõjub äridele hävitavalt.

Vene organisatsiooni esindaja (Intervjuu 2) kommentaar antud mõttekäigule oli lühike, kuid see-eest konkreetne. Kaasmaalaste poliitika funktsioon on sisuliselt koordineerida kohalike vene organisatsioone, kuid sellega pole suudetud kuigi hästi hakkama saada. „Vene Kodanikud Ühendus Narvas” eesmärk on tegeleda sisuliste probleemide lahendamisega, mitte poliitika kujundamise ja konfliktide tekitamisega.

Kaitsepolitsei ameti esindaja (Intervjuu 3) hinnangul on kohalike vene organisatsioonide tegevus suuresti kujundatud kaasmaalaste poliitika ehk „Moskva” poolt, seega kohalikud vene organisatsioonid kindlasti ei kujunda kaasmaalaste poliitikat. Kaasmaalaste poliitika kui mõjutegevuse aparaat kasutab ära organisatsioone, mille esindajad on kutsutud kohalikele konverentsidele. Otsesed kaasmaalaspoliitika teostajad on põhimõtteliselt samad inimesed, kes kuuluvad nn koordinatsiooninõukokku: Krasnoglazov, Zarenkov, Semjonov – nemad on 3 põhilist kaasmaalaspoliitika teostajat Eestis.

Tuginedes antud hinnangutele ning töö aluseks võetud teooriale, on „kolmikneksuse mudeli” käsitlusest lähtudes Venemaa kaasmaalaste poliitika sisuliselt koloniseerinud kohalikud vene organisatsioonid. Sellisele väitele annab kinnitust asjaolu, et kohalikud vene organisatsioonid on siinse vene rahvusvähemuse huvide esindajad. Samas tuleb arvesse võtta, et organisatsioonid on kaudselt juhitud Venemaalt või läbi Venemaa suursaatkonna Tallinnas. Järelikult kujundab Venemaa kaasmaalaste poliitika siinse vene rahvusvähemuse seisukohti, mis on nõ ebaaus nende venelaste suhtes, kes võib-olla kaasmaalaspoliitika või üldiselt Venemaa seisukohtadega ei nõustu.

4.4.6. Eesti ja Venemaa mõjutegevuse tõhusus

Tulenevalt uurimustöö teoreetilisest raamistikust (kolmikneksuse teooria) palusin intervjuueeritavatel kõiki asjaolusid kokku võttes hinnata, kumb osapool (Eesti *vis-a-vis* Venemaa) on paremini hakkama saanud mitte-eestlaste enda kasuks pööramise või poolehoidu võitmisega ning kuhu suunas (Eesti või Venemaa) on liikumas siinne venekeelne rahvusvähemus.

Tartu Ülikooli politoloogi arvates (Intervjuu 1) on Venemaa mõjutegevus olnud edukam. Kuid vene keel ning vene kultuuriruum on atraktiivne mitte ainult balti riikides vaid pea kõikides SRÜ ja endistes NSVL riikides. Venemaa meedia hõlmab Eestis elavaid venelasi vaikimisi. Eesti mõjutustegevus on olnud suhteliselt kesine, kuna Eesti riik pole suutnud venelastele pakkuda alternatiivset meediaruumi ning Eestis on kohmakas haridussüsteem. Kuid teisest küljest on Venemaa majanduslik külgetõmme väga nõrk, sest teatakse, et Eestis on parem elada. Kokkuvõttes on mõjutus olnud tulemuslik eelkõige kultuuriliste sidemete tõttu.

Eesti vene rahvusvähemus on liikumas pigem Eesti ühiskonnast segregeerumise suunal. Üldistatult on nad teadvustanud ennast kui rahvusvähemus, kuid nad ei seosta ennast Venemaaga. Kui vaadata olukorda Eesti ühiskonna poolelt, siis Tartu Ülikooli politoloogi arvates on Eesti olnud oma integratsioonipoliitikaga suhteliselt edutu. Seega tulenevalt sellest on siinne vene rahvusvähemus eraldiseisev grupp nii Eestist kui ka Venemaast. Huvitav on see, et mõlemad riigid räägivad kollektiivsest kuulumisest. Venemaa räägib, et venelased peavad kuuluma *in corpore* Venemaa juurde. Samas on enamik venelasi Eestis valinud pigem individuaalse kuulumise, grupikuuluvus häirib neid. Politoloogi arvates need, kes on valinud grupikuuluvuse, on pigem venemeelsemad ning kuuluvad teadvustatult vene organisatsioonide juurde ning on kaasmaalaste poliitika sihtrühmaks.

Vene organisatsiooni esindaja (Intervjuu 2) arvates peitub probleem hoopis selles, et Eestis puudub tõhus tegevus, mis kaasaks siinseid venelasi. Kui Eesti tegeleks siinsete venelaste igapäevaste probleemide lahendamisega, siis ei pöörduks nad Venemaa abi järele.

Kaitsepolitsei ameti esindaja (Intervjuu 3) sõnul on Eesti edu rahvusvähemuste integreerimises viimase 30 aasta jooksul olnud tohutu. Kuid samas tuleb arvesse võtta, et teatud valdkondades on Venemaa mõjutegevus olnud hinnanguliselt viimase 10 aasta jooksul edukas. Kõige enam võib välja tuua ajaloo taju ja ajaloolise identiteedi esitlemise püüdlusi. Näiteks 1990. aastate alguses ei olnud 9. mai temaatika kuigi populaarne. Sisuliselt Putini esimese võimule tuleku jooksul on tehtud palju tööd, mille üheks keskmeks on suure ajaloolise võidu müüt. Seda on tunnistanud paljud arvamused, et ajalugu on ainuke asi, mille põhjal rahvusidentiteet on üles ehitatud. Kuid kommenteerides selles osas siinse vene rahvusvähemuse liikumist, siis on pigem tegemist teatud kapseldumisega. Seega ei saa väita, et siinsed venelased liiguksid Venemaa suunal.

Küsimustikust kui ka intervjuudest saadud vastustest on võimalik teha palju järeldusi, kuid ühena peamistest võib tuua välja kolme eksperdi koondhinnangu, mille kohaselt on siinse vene rahvusvähemuse mõjutamisega saanud paremini hakkama Venemaa. Kindlasti tuleb siinkohal arvestada, et mõjutegevus on olnud edukas pigem kultuurilises kui poliitilises valdkonnas. Kahe eksperdi (politoloog ja vene organisatsiooni esindaja) kommentaaridest võib järeldada, et Eesti integratsiooni püüdlused on olnud suhteliselt edukad. See tähendab, et viimase 20 aasta jooksul pole suudetud siinseid vähemusrahvaid Eesti ühiskonda integreerida. Seega kuhu on liikumas vene rahvusvähemus? Esiteks võime küsitluse tulemuste põhjal öelda, et märgatavalt suurt vajadust Venemaa kaasmaalaste poliitika järele pole, millele sekundeerivad ka eksperthinnangud. Teatud mõttes võib väita, et tänases Eesti ühiskonnas on vene rahvusvähemus kapseldumas ja eraldumas nii Eesti kui ka Venemaa püüdlustest. „Kolmikneksuse mudeli” põhjal võime öelda, et see on mõistetav nähtus, kuna kumbki pool (Eesti-Venemaa) pole suutnud rahvusvähemust enda poole pöörata. See aga tähendab seda, et Eesti ja Venemaa vahelised suhted rahvusvähemuse teemal peavad lähiajal muutuma intensiivsemaks.

4.4.7. Milline on Venemaa kaasmaalaste poliitika roll Eesti ühiskonnas?

Millisena hindavad eksperdid aga kaasmaalaspoliitika vajadust ning olulisust Eesti ühiskonnale ning kas või kuidas see saab olla ohtlik siseriiklikule julgeolekule?

Tartu Ülikooli politoloogi (Intervjuu 1) arvates on kaasmaalaspoliitika Eestis oluline ainult sellisel juhul, kui tegeldakse ainult kultuuri edendamisega. Juhul, kui see kannab poliitilist värvingut, on see loomulikult Eesti jaoks negatiivne. Aktiivne kodanik on alati hea kodanik, isegi kui ta on vastane: ta hoiab teisi toonuses. Sellepärast võime öelda, et siinsed vene organisatsioonid on head ja vajalikud, sest inimesed tegelevad eneseteadvustamisega. Igasugune vastandumine on konfliktiallikas, kuid kaasmaalaste poliitika ei oma ohtu Eesti sisejulgeolekule seni, kuni eneseteadvustamine muutub konfliktseks või vägivaldseks. Kuid juhul, kui kaasmaalaste poliitika taga on varjatud eesmärgid, siis saame rääkida ohust.

Vene organisatsiooni esindaja (Intervjuu 2) arvamus kattub eelmise seisukohaga ning lisab täiendava aspekti, et poliitiliste probleemide lahendamise tõttu on kaasmaalaste poliitika kaotamas oma mõtet, kuna täidab hoopis teistsuguseid eesmärke ja lähtuvalt sellest distantseerub väljakuulutatud deklaratsioonidest ja abivajavatest inimestest.

Kaitsepolitsei ameti esindaja (Intervjuu 3) hinnangul on kaasmaalaste poliitika senine vorm ohtlik Eesti julgeolekule. Kuid võttes aluseks deklareeritud eesmärke on need igal juhul Venemaa, mitte Eesti riigi huvides. Eesti riigile pole vaja, et sinne vene rahvusvähemus oleks kuidagi konsolideeritud ja koordineeritud. Kohalike organisatsioonide toetamine viisil, nagu Venemaa seda teeb, on halb. Kui Venemaa tegeleks kultuuri toetamisega ilma poliitiliste ambitsioonideta, oleks kaasmaalaste poliitika teretulnud, kuid võttes kõiki asjaolusid arvesse ei saa Eesti riik seda endale lubada.

Seega võib hinnanguid kokku võttes öelda, et Venemaa kaasmaalaste poliitika ja kohalike vene organisatsioonide tegevus on teretulnud seni, kuni tegeldakse deklareeritud eesmärkide (keel, kultuur, ajalugu jne) realiseerimisega.

Kodanikuühiskonna seisukohast on see positiivne nähtus, kuid samas ka ohtlik. Toetudes Kaitsepolitseiameti esindaja ja Tartu Ülikooli politoloogi ning töö teoreetilises osas välja toodud väidetele, on alust arvata, et Venemaa kaasmaalaste poliitika varjatud eesmärgid võivad ohtlikud Eesti rahvuslikule julgeolekule.

4.5. Süntees ja peamised järeldused

Millistena võib seega kokku võtta küsitluse ning süvaintervjuude peamised teesid ja järeldused? Siinkohal tuleks kindlasti arvestada sellega, et käesolevad peamised järeldused ei kajasta Narva linna ega Eesti ühiskonna absoluutset hetketrendi, vaid annab kokkuvõtliku ning relatiivse hinnangu praeguse aja võimalikust olukorrast.

Töö teoreetilisest osast tulenenud uurimisküsimusele (vt lisaks ka alaptk 2.1) - kas ja millises ulatuses on Narvas elavad mitte-estlased mõjutatud nõndanimetatud Venemaa kaasmaalaste poliitikast ning kohalikest vene organisatsioonidest - saab anda kahetise vastuse. Esiteks peame võtma arvesse, et 74% vastanutest tunneb end rahvusvähemusena, kuigi vastanute seas on üsna palju Eesti Vabariigi kodanikke. Kindlasti ei saa omavahel siduda kuulumist rahvusvähemusse, etnilist enesemääratlust ning kodakondsust. Kuid tulemused annavad selgelt märku sellest, et Eesti Vabariigi kodanikuks olemine võib tähendada ka muu etnilisse gruppi ning kultuuriruumi kuulumist. Seega on sellisel eeldusel võimalik, et osad Narvas elavad Eesti Vabariigi kodanikud on kas eraldumas Eesti ühiskonnast, mida on väitnud ka küsitletud eksperdid või näiteks vastuvõtlikumad Venemaa mõjutegevusele.⁴

Teiseks oluliseks murekohaks on inimeste rahulolematuse Eesti riigi ja ühiskonnaga (vt ptk 4.3.1), millele viitavad ka Eesti Integratsiooni monitooringu tulemused (Lauristin *et al*: 2012). Utreeritult saab öelda, et rahulolematuse kolme faktori põhjal (riigikord, demokraatia ning usaldus riigi vastu) näitab, et Eesti ühiskonna kui tervikuna on kõige enam rahulolematud määratlemata kodakondsusega isikud ning Venemaa Föderatsiooni kodanikud. Siinkohal tuleb kindlasti arvestada, et Eesti-Vene ning Venemaa nõndanimetatud kaasmaalaste poliitika on oluline ning vajalik eelkõige määratlemata kodakondsusega isikute, Venemaa Föderatsiooni kodanike ning

naturalisatsiooni teel Eesti kodanikuks saanute jaoks. Sellest järeldub, et vastuvõtlikkus Venemaa mõjutegevusele võib teatud tõenäosusega olla tingitud ühe põhjusena rahulolematusest Eestis toimuvaga.

Küsitluse põhjal jäi teadlikkus vene organisatsioonide olemasolust Eestis võrdlemisi madalaks. Sellele viitab teoreetilises osas kirjeldatud vene parteide madal toetus (vt ka ptk 3.2), millest järeldub, et vene organisatsioonide kandepind ei ole kuigi esinduslik. Kuid selline järeldus ei kehti organisatsiooni „Õine Vahtkond“ puhul, mille olemasolust oli teadlik või oli kuulnud 83% vastajatest, mida võib põhjendada teoreetilises osas põgusalt kirjeldatud „Õise Vahtkonna” tegevustega (vt ptk 3.3.2). Seejuures tuleb kindlasti arvestada, et kõrge teadlikkus antud organisatsioonist ei tähenda selle toetamist. Teadlikkus teistest sarnastest organisatsioonidest ei saavutanud kuigi suurt kandepinda, kuna küsitlusest johtus, et peamise põhjusena nähti nende halba mõju integratsiooni arengule Eestis. Ühe järeldusena võib arvata, et taolised organisatsioonid pole saavutanud narvalaste poolehoidu. Samas võib ära märkida, et päris mitmed vastajad olid avatud kommentaarides nimetanud ka kohaliku tasandi organisatsioone. Sellise tulemuse põhjendamiseks on kaks peamist põhjendust. Esiteks võime öelda, et need kohaliku tasandi organisatsioonid on suunatud konkreetse piirkonna sihtgrupile ning teiseks seda, et nende tegevus on teatud ringkonnas realselt märgatav.

Hinnanguliselt võib arvata, et Venemaa Föderatsiooni kodanikud ning määratlemata kodakondsusega isikud on rohkem teadlikud Venemaa kaasmaalaste poliitika deklareeritud ametlikest eesmärkidest, mis nõ „vastandusid“ Kaitsepolitsei ameti hinnangutele antud poliitikale. Sellest võib järelduda, et vastuvõtlikkus või usk Venemaa kaasmaalaste poliitikasse esineb eelkõige Venemaa kodanike ning määratlemata kodakondsusega isikute seas. Seda kinnitavad ka küsitluse küsimuse „*Venemaa kaasmaalaste poliitika olulisus Teie jaoks*“ tulemused, millest nähtub, et 82% määratlemata kodakondsusega isikutest ning 84% Venemaa Föderatsiooni kodanikest pidas nimetatud poliitikat enda jaoks oluliseks või pigem oluliseks.

Intervjuude käigus selgus, et Venemaa kaasmaalaste poliitika deklareeritud ehk otsene eesmärk on hoida inimesi Venemaa kultuuriväljas ning tulenevalt ajaloolistest iseärasusest kuuluvadki paljud Eestis elavad mitte-eestlased vene rahva hulka *a priori*.

Venemaa mõjutegevus kaasmaalaste poliitika näol saab mõjutada nõ kuulumise tunnetust, mida suuresti näitavad intervjuude tulemused. Vastuvõtlikkus Venemaa kaasmaalaste poliitikale ja kohalikele organisatsioonidele on varieeruv, kuid eeldatav auditoorium on siiski nende organisatsioonide liikmeskond ise, seega ebaloomulikult kõrget suhestumist organisatsioonidega või kaasmaalaspoliitikaga ei ole. Ekspertide väidetele sekundeerivad kvantitatiivse uurimuse tulemused.

Kuna teadlikkus Venemaa kaasmaalaste poliitika deklareeritud eesmärkidest oli suurem kui varjatud ehk kaudsetest eesmärkidest, siis see on üks märk sellest, et antud poliitika ning kohalikud organisatsioonid on jätnud endast üldiselt hea mulje. Kuid eksperthinnangute põhjal on selline tulemus tingitud eelkõige eestlaste ja vene rahvusvähemuse erinevatest meediaruumidest. Venemaa meediakanalid sisaldavad tihti propagandistlikke loosungeid, mis võivad vähendada usaldust Eesti riigi ees. Seega mõjutustegevuse üheks tähtsamaks põhikomponendiks on mitte kaasmaalaspoliitika, vaid vene meediakanalid. Ühtlasi tuleb pöörata tähelepanu asjaolule, et positiivne kuvand kaasmaalaspoliitikast on ühe võimalusena jätnud psühholoogilise jälje, ehk usk ülladesse eesmärkidesse on juba loomult suurem kui tegelikkusesse. Ka tuleb siinkohal ära mainida Kaitsepolitsei ameti esindaja öeldut, et kaasmaalaspoliitika tegevuse läbinähtavus ei pruugigi olla võimalik.

Kokkuvõtvalt saame öelda, et Venemaa kaasmaalaste poliitika ning kohalike vene organisatsioonide kohalolek on olnud tulemuslik, kuid seda eelkõige kultuuriliste sidemete loomisel. Eesti riigi nõ mõjutegevus on olnud kesine, kuna siinsele vene rahvusvähemusele pole suudetud pakkuda alternatiivset meediaruumi. Tartu Ülikooli politoloog on samas väitnud, et Venemaa külgetõmme ei väljendu majanduslikes, vaid kultuurilistest tingimustes. Antud väitele sekundeerib Kaitsepolitsei esindaja arvamusega, et Eesti nõ mõjutustegevuse edu on viimase 30 aasta jooksul olnud tohutu ning sisuliselt ainukeseks arvestatavaks Venemaa mõjutegevuse saavutuseks on rahvusliku identiteedi suurendamine.

Kokkuvõte

Käesolev bakalaureusetöö keskendub Venemaa kaasmaalaste poliitika ja kohalike vene organisatsioonide mõju ulatuse hindamisele Narva linna elanike seas. Töö eesmärgiks on välja selgitada, kas ja millises ulatuses on Venemaa kaasmaalaspoliitika ning kohalike vene organisatsioonide tegevus olnud mõjus Narvas elava vene rahvusvähemuse suhtes ning kas see omab potentsiaalset siseriiklikku julgeolekuohtu. Töö teoreetilise alusena on kasutatud Rogers Brubakeri „kolmikneksuse mudelit”, mille põhjal on võimalik teatud ulatuses hinnata, kuivõrd vene rahvusvähemus on mõjutatud Venemaa kaasmaalaste poliitikast.

Püstitatud eesmärgi ja uurimisküsimusele vastuste saamiseks on töö jagatud kaheks peamiseks osaks. Töö esimeses ehk teoreetilises osas on selgitatud uurimisprobleem, mille fookuses on nõ hüpoteetilise „viienda kolonni” võimalikud tekkepõhjused. Seejärel on töös selgitatud „kolmikneksuse mudeli” lähtepunkte ning antud mudeli sobivust uurimisküsimuse lahendamisel. Lähtudes teoreetilises osas kirjeldatud välise kodumaa rollist siinse vene rahvusvähemuse elus, on põhjalikumalt käsitletud Venemaa kaasmaalaste poliitika ning kohalike vene organisatsioonide tegevuse põhjuseid, eesmäärke ning võimaliku mõju tagajärgi.

Töö teine ehk empiiriline osa keskendub kaasmaalaste poliitika võimaliku mõju hindamiseks andmekogumisele ning selle analüüsile. Töö empiirilises osas on kasutatud ja kombineeritud kvantitatiivset ja kvalitatiivset uurimismeetodit. Esimene neist keskendub läbiviidud küsitlusest saadud tulemuste analüüsile. Küsitlusest saadud andmed on omakorda eraldivõetuna analüüsitud kodakondsusstaatuse põhjal, mis võimaldab selgelt eristada, kuidas erineb Venemaa kaasmaalaste poliitika ja vene organisatsioonide mõju erinevate kodakondsuste (või selle puudumise) põhjal. Kvalitatiivse meetodina oli kasutusel süvaintervjuud, milleks viisin läbi 3 intervjuud antud valdkonna ekspertidega. Süvaintervjuude käigus saadud eksperthinnangud ja kommentaarid on mõeldud küsitluse tulemuste põhjendamiseks, kinnitamiseks või ümberlükkamiseks.

Võttes aluseks töös püstitatud uurimisküsimuse, väidan, et Venemaa kaasmaalaste poliitika ning kohalikud vene organisatsioonid ei ole avaldanud märkimisväärset mõju Narvas elavale vene rahvusvähemusele. Väidet aitab kinnitada kaks tegurit. Esiteks küsimustiku analüüsis ei olnud näha ebaproportsionaalset suurt suhestatust Venemaa kaasmaalaste poliitikaga või kohalike vene organisatsioonidega. Teiseks annavad sellele väitele kinnitust ka eksperthinnangud. Kindlasti tuleb arvestada, et kuigi Venemaa kaasmaalaspoliitika otsest mõju vene rahvusvähemusele pole tunda, on sellele vastuvõtlikumad pigem Venemaa Föderatsiooni kodanikud ja määratlemata kodakondsusega isikud. Ka selle järelduse juures tuleb silmas pidada, et side ei oma poliitilist varjundit, vaid on pigem rajatud rahvuslikule identiteedile ja kultuurilisel ühtekuuluvusele Venemaaga. Tulenevalt sellest ei ole käesoleva töö põhjal alust väita, et Narvas elav vene rahvusvähemus omab ohtu Eesti siseriiklikule julgeolekule.

„Kolmikneksuse mudeli” ja analüüsitud tulemuste põhjal on Narvas elav vene rahvusvähemus mingil määral segregeerumas Eesti ühiskonnast. Teooriast lähtuvalt on selline olukord täiesti võimalik. Kuid kui teooria eelduste kohaselt on rahvusvähemus rahvusriigi ja välise kodumaa suhtes valiv, siis ka siinkohal ei ole võimalik väita, et vene rahvusvähemus oleks rohkem ühildunud Venemaa ühiskonnaga. Kokkuvõtvalt on antud töös leitud tulemused väga olulised mõtestamiseks Venemaa kaasmaalaste poliitika ning kohalike vene organisatsioonide mõju Narvas elavale vene rahvusvähemusele. Töös viidatud ja väljatoodud tulemuste põhjal ei saa niisiis järeldada, et Venemaa kaasmaalaste poliitika avaldab siinsele vene rahvusvähemusele negatiivset mõju.

Lõpetuseks võib öelda, et töö on äärmiselt komplitseeritud, võimalik, et ühiskonna poolt tundlikult vastuvõetav ning mingis mõttes ainulaadne. Käesoleva töö tulemused andsid väga konkreetse tulemuse, mis kinnitab, et Narva linnas elav vene rahvusvähemus ei ole mõjutatud Venemaa kaasmaalaste poliitikast. Kuid sellegipoolest tekkisid töö käigus täiendavad küsimused. Kõige enam vajab uurimist määratlemata kodakondsusega isikute mõju ulatus, kuna just see sihtrühm on rohkem vastuvõtlikum Venemaa kaasmaalaste poliitika püüdlustele kui teised sihtrühmad. Tuleviku perspektiivis on tööd võimalik laiendada uuele tasemele. Esiteks juba arvestatavate allikate puudumise tõttu vajab käesolev teema suuremat tähelepanu ja uurimist. Üks võimalus käesoleva töö jätkuks on „kolmikneksuse” mudeli neljanda komponendi

(rahvusvahelised organisatsioonid) lisamine. Kuid samas on võimalik, et laiendades tööd teistele linnadele ning suuremale valimile, saab antud töö tulemusi oluliselt täiendada. Lähtudes „kolmikneksuse” mudelist näen ühe võimalusena uurida, kuidas Eesti nõ mõjutegevus on mõjutanud siinset vene rahvusvähemust.

LISA 1. Küsimustiku küsimused

Narva linna elanike seas läbi viidud küsimustik oli venekeelne. Alljärgnevalt on tegemist selle e.k. tõlgitud versiooniga.

I OSA

1. Palun määrake oma sugu:

- a) mees
- b) naine

2. Teie vanus:

3. Palun määrake oma elukoht:

- a) Narva linn
- b) muu (palun täpsustada)

4. Palun määrake oma haridustase:

- a) põhiharidus
- b) keskharidus
- c) kutseharidus
- d) kõrgharidus (k.a omandamisel)

5. Kas Te töötate?

- a) jah
- b) ei

5.1 Palun määrake oma töösektor:

- a) avalik sektor (nt riigiasutused: ministeerium, kohalik omavalitsus, politsei jt)
- b) erasektor (nt eraettevõtte)
- c) kolmas sektor (nt mittetulundusühing)

6. Palun määrake oma kodakondsus:

- a) sünnijärgne Eesti Vabariigi kodanik

- b) naturalisatsiooni teel Eesti Vabariigi kodakondsuse saanud
- c) Venemaa Föderatsiooni kodanik
- d) määratlemata kodakondsusega isik
- e) muu (palun määrata muu kodakondsus)

II OSA - Huvi poliitika vastu

1. Huvi poliitika vastu:

- a) väga huvitatud
- b) pigem huvitatud
- c) pigem ei ole huvitatud
- d) üldse ei ole huvitatud
- e) raske öelda

2. Milline on Teie hinnang praegusele riigikorrale? Palun andke hinnang Eesti Vabariigile 5-pallisel skaalal, kus „1“ tähendab, et riigis on tugev kord ja piirab inimeste tegevusvabadust ning „5“ tähendab, et riik kaitseb ja soodustab tegevusvabadust.

3. Üldiselt hinnates 5-pallilisel skaalal, kuivõrd rahul olete sellega, kuidas demokraatia Eestis toimib?

4. Järgnevalt palun vastake, kuivõrd Te usaldate järgmisi institutsioone. Vastamiseks kasutage 5-pallist skaalat, kus 1 tähendab, et Te seda institutsiooni üldse ei usalda ja 5 tähendab, et usaldate täielikult.

5. Kui olulised on Teie jaoks Eesti ja Venemaa vahelised suhted?

- a) väga olulised
- b) pigem olulised
- c) pigem mitte olulised
- d) mitte olulised
- e) raske öelda
- f) kui soovite midagi juurde lisada, siis palun kirjutage järgnevasse lahtrisse

6. Millised järgnevad organisatsioonid ja liikumised on Teile tuttavad?

- a) „Öine Vahtkond”
- b) „Nashi”
- c) Rahvusvaheline liikumine „Natsimsita Maailm”
- d) Eestimaa Ühendatud Vasakpartei
- e) Fond „Russkij Mir”
- f) Arnold Meri nimeline „Antifašistlik Komitee”
- g) ükski nimetatus pole tuttav

7. Palun nimetage veel mõni taoline organisatsioon või liikumine:

- a)
- b) ei oska nimetada

8. Kui Teile oli tuttav mõni nimetatud organisatsioon või oskasite ise mõnda nimetada, siis palun andke oma hinnang: kuidas taoliste organisatsioonide olemasolu ja tegevus Eesti integratsioonile mõjuda võib?

- a) halvasti
- b) pigem halvasti
- c) ei hästi ega halvasti
- d) pigem hästi
- e) väga hästi

Palun põhjendage oma vastusevarianti paari lausega (st miks Te nii arvate ja millisel viisil see mõjuda võib)?

9. Millised Teie arvates alljärgnevatest väidetest kuuluvad Venemaa Föderatsiooni kaasmaalaste poliitika hulka (valida saab mitut väidet):

- a) Venemaa kaasmaalaste poliitika tegeleb vene keele ja kultuuri edendamisega;
- b) Venemaa kaasmaalaste poliitika võitleb ajaloo võltsimise vastu;
- c) Venemaa kaasmaalaste poliitika kaitseb kaasmaalaste õigusi;
- d) Venemaa kaasmaalaste poliitika rahastab kohalikke organisatsioone;
- e) Venemaa kaasmaalaste poliitika õhutab agressiooni Eesti Vabariigi vastu;

f) Venemaa kaasmaalaste poliitika on poliitiline vahend teiste riikidega manipuleerimiseks;

g) muu (palun lisage).

10. Kui oluline või mitte oluline on Venemaa kaasmaalaste poliitika Teie jaoks üldiselt?

a) väga oluline

b) pigem oluline

c) pigem mitte oluline

d) üldse mitte oluline

e) palun põhjendage oma vastust:

11. Kas Te kuulute või tunnete, et kuulute Eestis rahvusvähemusgruppi?

a) jah

b) ei

12. Palun määrake oma etniline kuuluvus:

a) eestlane

b) venelane

c) ukrainlane

d) valgevenelane

e) muu (palun täpsustage)

LISA 2. Süvaintervjuude küsimused

K 1 Narvas läbiviidud küsimustiku tulemuse põhjal selgus, et ligikaudu kaks kolmandikku (2/3) vastajatest määratlesid ennast rahvusvähemusena (80% *vastanutest määratles ennast venelasena*), kuigi kolm neljandikku (¾) vastajatest olid kas sünnijärgsed Eesti kodanikud või naturalisatsiooni teel saanud Eesti kodakondsuse. Kuidas Teie hindaksite Venemaa kaasmaalaste poliitika või kohalike vene organisatsiooni mõju vastanute etnilisele enesemääratlusele?

K 1.2 Kas selline tulemus võiks olla tingitud ebaõnnestunud integratsiooni või Venemaa tõhusa mõjutegevuse tõttu (*kaasmaalaste poliitika ja siinsed vene organisatsioonid*)? Või on hoopis tegemist sellise etnilise grupiga, kes tõsimeeli soovib ja tahab edasi kanda oma keelt, kultuuri ja väärtusi, sõltumata Eesti või Venemaa püüdlustest?

K 2 Venemaa kaasmaalaste poliitika ametliku seisukoha põhjal saab väita, et kaasmaalaste poliitika koondab väga paljusid inimesi, sealjuures sõltumata kellegi etnilisest enesemääratlusest. Kui nüüd vaadata kaasmaalaste poliitikat Eesti kontekstis, siis kuidas hindate kaasmaalaste poliitika mõju Eestis üleüldse ja mõju mõnes konkreetses piirkonnas (*nt Tallinn, Kohtla-Järve, Narva*)?

K 3 Narvas läbiviidud küsitluse põhjal sain nii positiivset kui ka negatiivset tagasisidet ja seisukohti kaasmaalaste poliitika kohta. Kuid milline on Teie arvates kaasmaalaste poliitika kandepind või inimeste vastuvõtlikkus Eestis või mõnes muus konkreetses piirkonnas? Kuidas see piirkonniti erineda võib (*nt Narva-Tallinn-Kohtla-Järve*)?

K 4 Kuidas Teie hindaksite Venemaa kaasmaalaste poliitika mõju ja vastuvõtlikkust erinevates sotsiaalsetes klassides?

K 4.1 Näiteks keeleoskuse põhjal? (*Eesti keelt kõnelev vs mitte kõnelev klass*).

K 4.2 Võttes aluseks kodakondsuse? (*Eesti kodakondsust omav vs Venemaa kodanik või määratlemata kodakondsusega isik*).

K 4.3 Kuidas see võib sõltuda etnilisest enesemääratlusest? (*eestlane vs venelane vs ukrainlane*).

K 5 Narvas läbiviidud küsimustikus palusin vastajatel ära märkida „väited“, mis nende arvates kuuluvad Venemaa kaasmaalaste poliitika kohta. Vastajal oli valida 6 võimaliku vastusevariandi vahel, milleks olid Venemaa kaasmaalaste poliitika ametlikud väited ja Kaitsepolitsei aastaraamatutes kõlanud seisukohad.

(KMP: vene keele ja kultuuri edendamine (63.8%), võitlus ajaloo võltsimise vastu (40.7%) ja Venemaa kaasmaalaste õiguskaitse (45.7%).

KAPO: kohalike vene organisatsioonide rahastamine (24.6%), siinsete mitte-eestlaste seas negatiivse meelestatuse kasvatamine Eesti riigi suhtes (11.1%) ja KMP kui vahend teiste riikide mõjutamiseks või manipuleerimiseks (16.1%)

Tulemuste põhjal saab öelda, et suurem osa vastanud narvalasi hindas õigeks Venemaa kaasmaalaste poliitika ametlikke seisukohti. Kaitsepolitsei seisukohad said suhteliselt madala toetuse.

Lisaks sellele oli küsitud Venemaa kaasmaalaste poliitika olulisust vastaja enda jaoks. Tulemusena saab ära märkida, et ligi 65% vastajatest pidas Venemaa kaasmaalaste poliitikat kas väga oluliseks või üldiselt oluliseks.

Kuidas või millega selliseid tulemusi põhjendada saab?

K 5.1 Kas see võib olla märk sellest, et Venemaa kaasmaalaste poliitika ja kohalike organisatsioonide tegevus on olnud tõhus?

K 5.2 Kas seda saab põhjendada sellega, et usaldus riigi või näiteks julgeolekuorganisatsioonide vastu on madal?

K 5.3 Kas sellised tulemused võivad olla tingitud eestlaste ja mitte-eestlaste erinevast meediatarbimisest?

K 6 Missugused osapooled/organisatsioonid/tegutsejad kvalifitseeruvad just Venemaa kaasmaalaste poliitika alla?

K 6.1 Keda võib pidada Venemaa kaasmaalaste poliitika teostajaks Eestis?

K 7 Kui vajalikuks ja oluliseks peate Venemaa kaasmaalaste tegevust Eestis või mõnes muus Eesti piirkonnas?

K 8 Kas Teie arvates Venemaa kaasmaalaste poliitika tegevus Eestis on hea või halb?

(Ühiskonna sidususe, integratsiooni või kodanikuühiskonna seiskohast)

Kasutatud kirjandus

Brubaker, Rogers (2005) „The „diaspora” diaspora” *Ethnic and Racial Studies*, 28(1), 1-19.

Brubaker, Rogers (1996) „Nationalism Reframed: Nationhood and the national question in the New Europe”, Cambridge: Cambridge University Press

„Esialgsetel andmetel on loomulik iive napilt negatiivne” *Eesti Statistikaamet*, 21.01.2011, <http://www.stat.ee/49435> (külastatud 28.01.2012).

Hallik, Klara (1998) „Eestimaa muulased: Ajalooline ja demograafiline taust” raamatus: „Vene küsimus ja Eesti valikud” (toim Mati Heidmets), Tallinn: OÜ VALI Press.

Heidmets, Mati (toim) (1998) „Vene küsimus ja Eesti valikud”, Tallinn: OÜ VALI Press.

Intervjuu 1. Tartu Ülikooli politoloog: Autori intervjuu. Helisalvestis. Tartu, 16. aprill 2012.

Intervjuu 2. „Vene Kodanike Ühendus Narvas” esindaja: Autori intervjuu. Helisalvestis. Narva, 25.04.12.

Intervjuu 3. Kaitsepolitsei ameti esindaja: Autori intervjuu. Helisalvestis. Narva, 30. aprill 2012.

Ivanov, Sergei (2008), „Viienda kolonni ehitamine”, *Eesti Päevaleht* 04.11.2008.

Juhansoo-Lawrence, Kärt (2011) „Diplomaatide tabuteema” *Diplomaatia*, nr 91.

Kahar, Andres (koost) (2010) „Kaitsepolitsei Aastaraamat 2009” Tallinn: Uniprint.

Kahar, Andres (koost) (2011) „Kaitsepolitsei Aastaraamat 2010” Tallinn: Aktaprint

Kaitsepolitsei ameti esindaja: Autori intervjuu. Helisalvestis. Narva, 30. aprill 2012.

Kiilo, Tatjana (2011) „Arengud Venemaa Föderatsiooni kaasmaalaste poliitikas”, *Akadeemiline Balti ja Vene Uuringute Keskus*, 2011(1), 1-14.

Kamenik, Toivo (koost) (2006) „Kaitsepolitsei Aastaraamat 2005”, Tallinn: Europrint

Kamenik, Toivo (koost) (2007) „Kaitsepolitsei Aastaraamat 2006”, Tallinn: Europrint.

Kamenik, Toivo (koost) (2008) „Kaitsepolitsei Aastaraamat 2007”, Tallinn: Europrint

Kamenik, Toivo (2009) „Kaitsepolitsei Aastaraamat 2008”, Tallinn: Iloprint

Kosmarskaya, Natalya (2011) „Russia and Post-Soviet „Russian diaspora”: Contrasting Visions, Conflicting Projects”, *Nationalism and Ethnic Politics*, 17(1), 54-74.

Kuul, Marek (2011) „Õine Vahtkond võidakse sundlõpetada” ERR 24.07.2011

Lauristin, Marju; Kaal, Esta; Kirss, Laura; Kriger, Tanja; Masso, Anu; Nurmela, Kristi; Seppel, Külliki; Tammaru, Tiit; Maiu, Uus; Vihalemm, Peeter; Vihalemm, Triin (2012) „Integratsiooni Monitooring 2011” SA Poliitikauuringute Keskus Praxis ja TNS Emor.

Putin, Vladimir „Россия и меняющийся мир” Московские новости 27.02.2012.

Puusepp, Harrys (koost) (2012) „Kaitsepolitsei Aastaraamat 2011” Tallinn: Aktaprint

Romaniuk, Scott N. (2008) „Russian Diaspora Politics: Regional Security and the Russian Diaspora in Post-Soviet Space”, *European Journal of Scientific Research*, 20(3), 508-519.

Ruutsoo, Rein (2007) „Aprillikriisi õppetunnid: kodanikuühiskond ja lõimumine” Tallinna Ülikooli uuringus: „Eesti ühiskonna integratsiooni võimalikkusest peale pronksööd”.

Schulze, Jennie L. (2010) „Estonia caught between East and West: EU conditionality, Russias activism and minority integration”, *Nationalities Papers*, 38(3), 361-392.

Smirnov, Aleksander (2010) „Õise Vahtkonna liikmed hulgavad organisatsiooni” Postimees 11.02.2010.

Zevelev, Igor (2008) „Russias Policy Toward Compatriots in the Former Soviet Union”, *Russia in Global Affairs*, 6(1), 49-62.

Toomepuu, Jüri (2006) „Eesti lähiajaloo põhiprobleemid” *Kultuur ja Elu*, nr 3/2006.

Vabariigi Valimiskomisjon (2011), „Riigikogu valimised 2011” <http://www.vvk.ee/varasemad/?v=rk2011> külastatud 26.04.12.

Vahtre, Tarmo (2011) „Vaba riigi tulek. 1991 kuus otsustavat kuud” Tallinn: AS Eesti Ajalehed ja Tarmo Vahtre.

Vetik, Raivo (2007a) „Aprillikriisi põhjused ja tagajärjed”, uuringus: „Eesti ühiskonna integratsiooni võimalikkusest peale pronksööd”, Tallinna Ülikool

Vetik, Raivo (2007b) " Eesti rahvuslik julgeolek eeldab uut tunnustamiskultuuri", uuringus: „Eesti ühiskonna integratsiooni võimalikkusest peale pronksööd”, Tallinna Ülikool

Äriregister, „Lihtpäring”, <https://ariregister.rik.ee/lihtparing.py> (kuvatud 14.04.12).

„Эстонских антифашистов исключили из числа российских соотечественников“ Regnum.ru 05.05.2010.

Uuritud organisatsioonid ja nendega seonduv info

Fond „Vene Maailm”, „Keskuste kataloog”,

<http://www.ruskiymir.ru/ruskiymir/ru/rucenter/catalogue.jsp?pager.offset=0&pageIndex=1&pageSize=30> (kuvatud 23.04.12).

Fond „Vene Maailm”, „Fondist” <http://www.ruskiymir.ru/ruskiymir/ru/fund/about> (kuvatud 23.04.12).

Fond „Vene Maailm”, „Nõukogu liikmed”,

<http://www.ruskiymir.ru/ruskiymir/ru/fund/board.html> (kuvatud 23.04.12).

Fond „Vene Maailm”, „Fondi juhatus”,

<http://www.ruskiymir.ru/ruskiymir/ru/fund/administration.html> (kuvatud 23.04.12).

Ühendus „Natsismita Maailm”, „Deklaratsioon”

http://worldwithoutnazism.org/?page_id=182 (16.04.12).

Ühendus „Natsismita Maailm”, „Märts 2012 Eesti monitooring”,

http://worldwithoutnazism.org/?page_id=3112 (kuvatud 16.04.12).

Ühendus „Natsismita Maailm”, „Organisatsiooni liikmed”,

http://worldwithoutnazism.org/?page_id=24 (kuvatud 16.04.12).

Ühendus „Natsismita Maailm”, „Natsismit ohureiting – Eesti”

http://worldwithoutnazism.org/?page_id=1822&country=estonia (kuvatud 16.04.12)

Summary

Measuring the influence of the Russian compatriots' policy by Brubakers "triadic nexus" model: example of Narva

The aim of this Bachelor's thesis is to ascertain the influence of the Russian compatriots' policy and the local Russian organisations on the residents of Narva (Estonia). Topicality of the issue arises from the common opinion in Estonia, according to which the so-called "fifth column" is influenced by Russian Federation. Following this, the main goal of this study is to examine the extent to which the so-called hypothetical "fifth column" is influenced by the Russian compatriots' policy and the local Russian organisations, and how it could danger the Estonian internal security. This research could be considered as an original one because it combines earlier theoretical and empirical results of researches in conjunction with the effect of Russian organisations in Estonia, which has not been done previously.

For reaching the goals of this research, in the first (theoretical) part of the research it was necessary to study the causes of the hypothetical "fifth column". Secondly, the author of this research performed a comparative analysis of the Russian compatriots' policy. On the one hand it describes the officially declared objectives but on the other hand it reflects on the opinions of academic researches and opinions of the Estonian Security Police. Then the research will focus on the analysis of various Russian organisations. In order to achieve all of the above-mentioned goals, the empirical part of the thesis analysed the results of a poll conducted among the residents of Narva. The analysis applied and combined both quantitative and qualitative methods. The quantitative research included an Internet-based poll and the qualitative research comprised of interviews with experts on the present topic. The whole research has been positioned into the "triadic nexus" theory by Rogers Brubaker. Due to the nature of the results of the theoretical and empirical parts, it was possible to place the results into the "triadic nexus" model which was further used to get answers to main question of research.

Questions proceeding from the theoretical part of the research were answered by virtue of the empirical analysis. As to the main research question, the author claims that

the Russian compatriots' policy and the local Russian organisations have not had considerable impact on the Russian minority in Narva. The claim has been proved by two main factors. First of all, the poll analysis did not find disproportionable relations to the Russian compatriots' policy nor the local Russian organisations. Secondly, the author's claim has been confirmed by experts' opinions who analyzed the results of poll. Despite there being no direct impact on the Russian minorities, it must be kept in mind that the citizens of Russian Federation and the non-citizenship holders are more sensitive to the Russian compatriots' policy. However, it should be noted about this finding that the link to Russia does not have a political shade but rather that of national identity and cultural cohesion. In conclusion it can be said that the Russian minority in Narva does not serve a risk on Estonian internal security.